

Innhold:

FRI KONKURRANSE

INDUSTRIOMSTILLING

FORSKNINGSETIKK

KAPITALBEVEGELSER

INFLASJON

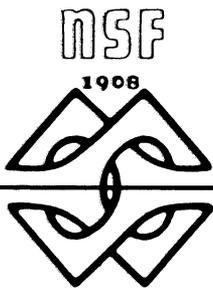
HISTORISK PORTRETT

DEBATT

BOKANMELDELSE

NYTT FRA NSF

SOSIALØKONOMEN

SOSIALØKONOMEN

Nr.8 1982 årgang 36

Redaksjon:

Tore Jørgen Hanisch
Steinar Juel
Morten Reymert
Asbjørn Rødseth

Redaksjonsutvalg:

Tormod Andreassen
Finn Anonsen
Jarle Berge
Tore Holm
Knut Arild Larsen
Jørn Rattsø
Aimée Staude
Henning Strand
Steinar Strøm
Arild Sæther
Sigurd Tveitereid
Stein Østre

SOSIALØKONOMEN
ISSN 0038-1624
Utgitt av
Norske Sosialøkonomers
Forening
Formann:
Nils Terje Furunes

Medlem av Den Norske
Fagpresses Forening

Utkommer med 10 nummer
pr. år, den 15. hver måned
unntatt juli og august.

Annonseansvarlig:
Turid Holt-Jacobsen

Sekretariat:
Storgt. 26 IV
OSLO 1
Telefon 41 81 01

Abonnement kr. 135,-
Enkeltnr. kr. 16,-

INNHold

LEDER	
Fri konkurranse	3
AKTUELLE KOMMENTARER	
HARALD HENRIKSEN: Omstilling i industrien	4
GUTTORM FLØISTAD: Vitenskap og samfunn – forskning og etisk ansvar	7
ARTIKLER	
BJARNE YTTERHUS: Kapitalbevegelser og pengepolitisk «lekkasje»	11
ASBJØRN RØDSETH: Inflasjon i åpne økonomier	17
HISTORISK PORTRETT	
Ludvig Holberg – også en økonomisk tenker	24
DEBATT	27
BOKANMELDELSE	29
NYTT FRA NSF	30

ANNONSEPRISER (ekskl. m.v.a.)

1/1 side	kr. 1 600,-
3/4 side	kr. 1 250,-
1/2 side	kr. 900,-
1/3 side	kr. 650,-
1/4 side	kr. 500,-

Fargetillegg etter avtale.
Tillegg for utfallende format 10%

Bilag: 2-sidig løst inntil 30 g kr. 3 000,-
inkl. porto og ilegging.
Prisene er eksklusive klisjearbeid.
Tidsfrist: Innen 5. i utgivelsesmåneden.
Klisjeraster: Omslag 40 linjer.
Innmat 48 linjer.

Omslag: 180 g Invercote.
Innmat: 90 g Hunscode.

Trykt i offsett.
Reklametrykk A.s, Bergen

Finansiering av offentlige tiltak – Blindern 18. og 19. november 1982

PROGRAM

TORS DAG 18. NOVEMBER

1. sesjon: Oversikt og bakgrunn

Hvilke tiltak er offentlige og hvordan er de finansiert? Hvilke forhold bestemmer valg av finansieringsform?

09.00–10.10 **Oversikt over den offentlige sektor i økonomien.**

Underdirektør Jan Halvorsen, Finansdepartementet.

Kaffe.

10.20–11.30 **Budsjetteringsprosessen i offentlig sektor.**

Førsteamanuensis Tore Hansen, Institutt for statsvitenskap, Universitetet i Oslo.

Lunsj.

2. sesjon: Funksjonsfordeling innen offentlig sektor

På hvilket nivå bør ansvaret for et offentlig tiltak ligge? Hvilke problemer skaper det om det finansielle ansvar ligger et annet sted enn ansvaret for gjennomføringen? Hvor langt i retning av idealet kan vi komme i praksis?

12.30–13.40 **Prinsipper for funksjonsfordeling og overføringsordninger.**

Professor Jan Serck-Hanssen, Sosialøkonomisk institutt, Universitetet i Oslo.

13.50–15.00 **Praktisk reformarbeid.**

Førstekonsulent Nils Johan Korsvik, Kommunaldepartementet, Sekretariatet for Hovedkomiteén for reformer i lokalforvaltningen.

FREDAG 19. NOVEMBER

3. sesjon: Valg mellom finansieringsordninger

Hvilken finansieringsform er den riktige under ulike forhold? Hvor nær idealet kommer vi i konkrete tilfeller?

09.00–10.10 **Teoretisk grunnlag. I hvilken utstrekning bør et tiltak finansieres ved priser, ved generelle skatter eller ved låneopptak?**

Dosent Kåre Edvardsen, Sosialøkonomisk institutt, Universitetet i Oslo.

Kaffe.

10.20–11.30 **Finansiering av teletjenester.**

Underdirektør Henning Gorholt, Finansdepartementet.

Lunsj.

12.30–13.40 **Folketrygdens finansiering.**

Førstekonsulent Charlotte Koren, Statistisk Sentralbyrå.

4. sesjon: Fordelingsvirkninger

Hvem har størst fordel av offentlige tiltak?

13.50–15.00 **Hva kan sies om nettovirkningene på personlig inntektsfordeling av finansiering og gjennomføring av offentlige tiltak?**

Forsker Inger Gabrielsen, Statistisk Sentralbyrå.

Hvert foredrag vil vare i ca 50 minutter. Deretter er det avsatt ca 20 minutter til diskusjon og spørsmål.

Påmelding innen 10. nov. til NSF, Storgt. 26, Oslo 1

Påmelding til kurs om FINANSIERING AV OFFENTLIGE TILTAK

Tittel og navn:

.....
.....

Kursavgift:

Kr. 850,- for medlemmer
» 1 000,- for øvrige (inkl. lunsj)

Medlem av NSF?

Avgiften kr. .... oversendes

- Bankgiro 6001.05.13408
 Postgiro 516 78 87
 Sjekk vedlagt

Arbeidsgiver: .....

Adresse: .....

..... tlf. ....

.....
Underskrift

Fri konkurranse

Fra tid til annen undres vi over hva galt forbrukerne i dette landet har gjort som blir «straffet» med så høye priser på en rekke forbruksvarer. Prisdirektøren har fastslått at det er høyere bensinpriser før avgifter i Norge enn i andre land. I Dagbladet kunne en nylig lese at Ikea holder betydelig lavere priser i Sverige enn i Norge. Identiske kjøkkeninnredninger har en ordinær pris som er 30–40 prosent lavere i Sverige enn i Norge. Samme merke frysetørret pulverkaffe har i Frankrike en ordinærpris som til tider har vært det halve av ordinær pris i Norge.

Slik kunne en fortsette å nevne eksempler. Det er forståelig at vi i Norge har særlig høye priser på f.eks. klær, biler og brennevin med de importreguleringer, avgifter m.v. som finnes for slike produkter. Det er imidlertid ingen næringspolitiske eller sosialpolitiske tiltak som berettiger at pulverkaffe

koster nesten det dobbelte i Norge sammenlignet med Frankrike.

Noe av de prisforskjeller en kan se på internasjonalt omsatte produkter kan forklares med fraktomkostninger. Dette er imidlertid langt fra hele forklaringen.

Når produsentene og engrosledene kan foreta prisdiskriminering land imellom skyldes det deres markedsrett. Enkelte produsenter kan ha dominerende markedsandeler, det kan eksistere mere eller mindre formelle kartellavtaler mellom et begrenset antall produsenter, eller utenlandske leverandører kan prismessig legge seg i skyggen av en kartellavtale mellom norske produsenter. Systemet med «eneforhandlere», «godkjente forhandlere» m.v. underbygger produsent(e)s markedsrett.

Etter økonomisk teori vil produsenter med stor markedsrett foreta en avveining mellom pris og omsetningsvolum når de skal maksimere

sitt overskudd. I avisomtalen heter dette at «de tar ut det de kan få av markedet». Prisene blir da alltid høyere enn de ville vært om det var fri konkurranse.

Regjeringen sier at den legger stor vekt på å fremme konkurranse. Hittil har det imidlertid vært lite handlinger bak disse utsagnene. Det mest naturlig første steg i en aksjon for å bedre konkurransen ville være å foreta en grundig vurdering av hvorvidt den sentrale lovgivning på dette området, Prisloven av 1953 med tilhørende forskrifter, gir tilstrekkelig med virkemidler til å hindre at konkurranseregulerende tiltak gjennomføres. Videre må en unngå at fri etablering innen forskjellige bransjer hindres av strenge krav til fagutdanning e.l. der slike krav ikke er nødvendig ut fra rene sikkerhetsmessige hensyn.

Vi synes ellers det er underlig at Forbrukerrådet ikke har engasjert seg sterkere i disse spørsmål.

Omstilling i industrien

AV
HARALD HENRIKSEN

Omstilling i industriell sammenheng kan defineres som bedriftens aktive tilpasning til endringer som skjer i bedriftens eksterne miljø. Problemene oppstår når bedriften ikke makter å tilpasse seg endringer i produksjonsteknologi, markedsforhold, energi- og råvaretilgang, konkurrenters adferd m.v.

Omstilling er ikke noe nytt

Dagens diskusjon av omstilling i industrien kan gi det inntrykket at omstilling er noe nytt, oppstått i 60- og 70-årene. Men omstilling er like gammel som norsk industri.

En vandring langs Bergens havn, en tur til Mongstad i Nordhordland, en spasertur langs Akerselva, et opphold i Bamble, en reise i Sogn og Fjordane eller i Troms vil gi et inntrykk av de store og ofte dramatiske omstillinger som har skjedd i norsk næringsliv den siste mannsalderen. Vi ser nedlagte industribedrifter, endret bruk av anlegg og fabrikklokaler, fraflyttede småsteder, nye store industrikomplekser, nye industristeder.

Norsk industrihistorie kan fortelle oss at enkelte deler av landet har lange tradisjoner i industriell omstilling. For et par år siden gikk en hjørnestensbedrift i Bømlo kommune i Sunnhordland konkurs og måtte gjennomgå en smertefull omstilling. Nettopp i denne kommunen lå trolig en av landets første industribedrifter, etablert før vår tidsregning og basert på produksjon og eksport av økseemner, pilspisser og annet farlig redskap – tilvirket av norsk stein. Denne store og visstnok meget viktige bedriften måtte gi opp. Hvorfor er det ingen som riktig vet sikker beskjed om. Maktet ikke bedriften omstillingen til metaller? Eller var det kanskje markedsføringen det var noe i veien med?

Omstilling – hva er det?

Omstilling i industriell sammenheng kan defineres som bedriftens aktive tilpasning til endringer som skjer i bedriftens eksterne miljø. Problemene opp-

står når bedriften ikke makter å tilpasse seg de endringer som finner sted i bedriftens arbeidsbetingelser: Endringer i produksjonsteknologi, markedsforhold, energi- og råvaretilgang, konkurrenters adferd m.v. Endringene i det eksterne miljøet skjer nå langt hurtigere og er ofte mer dyptgripende enn tidligere. Mange bedrifter er ikke tidsnok klar over behovet for omstilling eller de har ikke ressurser som gjør det mulig å tilpasse seg raskt nok.

Det vil gjerne gå en tid fra endringene i de ytre arbeidsbetingelsene skjer og til bedriften reagerer i form av ny tilpasning og omstilling. Mindre omfattende endringer i det eksterne miljøet vil bedriften som regel kunne møte ved å foreta justeringer i sin løpende virksomhet. De mer omfattende endringer vil ofte kreve omorganisering og innsats av ressurser i flere bedriftsfunksjoner, for at bedriften på sikt skal kunne drive sin virksomhet på et lønnsomt grunnlag.

Den strukturelle omstilling som over tid har foregått i norsk næringsliv, har vært en av de viktigste drivkreftene bak de omfattende endringer som det norske samfunnet har gjennomgått på en rekke områder.

Det har skjedd store endringer i næringsstrukturen og i bransjefordelingen. Denne utviklingen er resultatet av et samspill mellom mange ulike faktorer: Teknologisk/organisatorisk utvikling, produktivitetsendringer, etterspørselsendringer m.v.

I industrien har det skjedd en overgang i retning av mer kapitalintensive produksjonsformer. Det har vært en markert økning i realkapital pr. sysselsatt i samtlige industribransjer. Det er også et karakteristisk trekk ved utviklingen at kapitalutstyrets sam-

Omstilling

er industriell fornyelse og aktiv tilpasning til nye arbeidsbetingelser

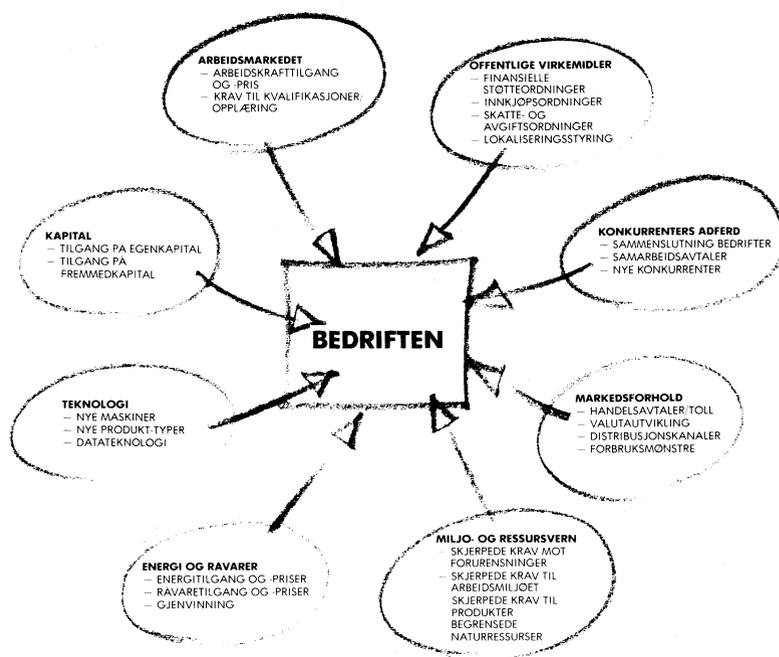

Fig. 1.

menetning har endret seg. Maskiner og utstyr utgjør en større og stadig stigende andel av realkapitalen i industrien. Utviklingen har ført til endringer i bosettingsmønsteret ved at eksisterende arbeidsplasser faller bort og ved lokalisering av ny virksomhet.

Små eller store bedrifter

I Norge er det særlig størrelsesstrukturen i industrien som har vært oppfattet som et problem, fordi det i Norge er et sterkere innslag av små og mellomstore bedrifter enn i de fleste industriland. Økt bedriftsstørrelse, målt etter antall ansatte, betraktes ofte som en forutsetning for økt konkurranseevne. Omstilling innen ulike bransjer i retning av større bedrifter har derfor vært diskutert som middel til forbedret effektivitet og økt konkurranseevne.

Det gjør seg ulike syn gjeldende om forhold som knytter seg til bedriftsstørrelse og lønnsomhet. Det er gjennomført undersøkelser i mange land om rentabiliteten i ulike størrelsesgrupper av industribedrifter. Mange slike undersøkelser viser at små bedrifter – målt etter sysselsettingen – gjennomgående har hatt en bedre rentabilitet enn de store bedriftene. Også en undersøkelse som Industribanken har gjennomført for nesten 600 norske industribedrifter, viser at de mindre bedrifter gjennomgående hadde bedre rentabilitet enn de større bedrifter.

Det er store variasjoner i lønnsomhetsbildet for alle størrelsesgrupper av industribedrifter. Innen mange bransjer vil øket konkurranse, bl.a. som følge av en sterk økning i det internasjonale varebyttet, medføre problemer for mange bedrifter. Det er flere trekk i utviklingen som tyder på at konkurranseevnen for bedrifter av alle størrelser i stigende grad vil avhenge av bedriftens ressurser og innsats i produktutvikling og markedsføring.

Industribanken har i den senere tid registrert økende interesse for investeringer i produktutvikling og markedsføring og har finansiert en del slike prosjekter, særlig i forbindelse med omstilling. Tradisjonelt har de fleste kredittinstitusjoner ment at dette er investeringer som bedriftene bør kunne finansiere med egne midler. Men det synes å være et utbredt problem blant norske industribedrifter at de ikke har den finansielle styrke som skal til for å ta de nødvendige løft på dette området. Investeringer i mer omfattende produktutvikling og markedsføringstiltak vil ofte først gi inntekter etter et par år, og krever derfor en tilsvarende finansiering.

Endringer krever aktiv tilpasning

Dagens samfunn preges av raske og dyptgripende endringer på mange ulike områder. For industrien innebærer denne utviklingen at den må være innstilt

på og beredt til å tilpasse seg nye arbeidsbetingelser, slik det fremgår av figur 1.

Den teknologiske utviklingen frembringer stadig nytt og mer effektivt produksjonsutstyr, nye prosesser, nye materialer og nye produkttyper. Den raske utviklingen i datateknologien er i ferd med å endre industriens arbeidsbetingelser på en dramatisk måte.

På markedssiden kan endringer i handelspolitiske forhold skape så vel nye muligheter som nye problemer for den enkelte bedrift. Nye markeder oppstår og gamle går tilbake, forbruksmønsteret skifter, det tas i bruk nye distribusjonskanaler.

Den raske teknologiske utviklingen sammen med en større grad av internasjonalisering av norsk industri, vil stille særlige krav til de ansattes kvalifikasjoner. Opplæring på nye fagområder og videreutdanning vil være en forutsetning for konkurranseevnen.

For mange bedrifter vil konkurrenters adferd representere utfordringer som krever ulike former for omstilling. Det kan skje sammenslutning av konkur-

rerende bedrifter, inngåelse av samarbeidsavtaler, eller at nye ressurssterke konkurrenter etablerer seg i markedet.

I de senere årene er kravene til miljø- og ressursvern skjerpet. Det gjelder krav mot forurensninger og naturinngrep, begrensninger i utnyttelsen av naturressurser og skjerpede krav til produkter. Det skjer også en skjerping av kravene til arbeidsmiljø både fra myndighetenes og fra de ansattes side.

I de senere årene har endringer i energitilgang og energipriser hatt betydelige virkninger på industriens konkurransesituasjon. Det samme gjelder råvaretilgang og råvarepriser. I mange sammenhenger har gjenvinning av energi og råvarer betydning for lønnsomhet og miljøforhold.

Enhver omstilling vil kreve kapital. Bedriftens egenkapitalbasis sammen med tilgangen på fremmedkapital vil være avgjørende for om bedriften kan gjennomføre de omstillingstiltak som er nødvendige for å styrke lønnsomhet og konkurranseevne.

FORTSETTELSE FRA SIDE 10.

eller erkjennelsesfellesskap. Det positive moralske beredskap som ligger i en felles forståelse av et saksforhold er åpenbar. Og med saksforhold menes her ikke først og fremst gitte verdier og normer, men saksforhold generelt, herunder forskningsobjekter i alle vitenskaper. Det er i denne sammenheng at de historiske humanvitenskaper etter mitt skjønn har en særlig oppgave: Der hvor forskningen i natur- og samfunnsvitenskapene og for en stor del også de historiske humanvitenskaper resulterer i en stadig sterkere fragmentering av det totale virkelighetsbilde (av natur, samfunn og historie) og av fellesskapsforståelsen, har de historiske humanvitenskaper i kraft av sin kulturelle overleveringsoppgave en

enestående sjanse til å holde virkelighetsbildet sammen, i et historisk fundert forståelsesfellesskap. Dermed kan disse vitenskaper kanskje også bidra til dannelsen av den forpliktelse hos forskerne generelt som i utgangspunktet orienterer forskningen mot det større kulturfellesskap.

Helt til slutt: Utvalget bemerker et sted at rapporten gjelder primært forskningsetiske problemer i norsk forskning slik vi i dag kjenner dem. Hensynet til den tredje verdens behov er ikke tatt med. Det kunne i så fall radikalt endre våre forskningsetiske problemstillinger. – Jeg er glad for at perspektivet er med. Det bør ikke glemmes i den videre debatt.

Vitenskap og samfunn – Forskning og etisk ansvar

AV
GUTTORM FLØISTAD

Hva gjør vitenskap og teknologi med vårt tanke og følelsesliv? Hva har de gjort? Disse grunnleggende spørsmål tas her opp av professor Guttorm Fløistad i en kommentar til en rapport fra utvalget for «Forskning og etikk» nedsatt av Hovedkomiteen for norsk forskning. Han understreker bl.a. at vitenskapen ikke bare skaper ny viten og nye muligheter. Den bidrar på en avgjørende måte til å forme vår oppfatning om hva som er etisk riktig og galt.

(Red.)

Vitenskapen angår oss alle. Fra å være en esoterisk virksomhet for de få, er den nå forlenget blitt en uunnværlig bestanddel av alles dagligliv. Det som kommer fra vitenskapen, vil mange si, er kanskje ikke alltid av det gode. Men den holder oss i live, forbedrer vår levestandard og på mange måter også vår samlede livsstandard.

Som alle vesentlige ting er også vitenskapen og dens innvirkning på oss ofte skjult. Bare på enkelte punkter er den åpenbar og erkjent av alle, som i diskusjonen om atombomben, om naturforurensning og om de muligheter som er utviklet i medisinsk forskning. I slike tilfeller ligger de etiske problemer og konflikter i dagen – og er derfor i en forstand, paradoksalt nok, mindre farlige.

Vanskeligere og moralsk sett mer problematisk er den skjulte eller mindre iøynefallende tilstedeværelse av vitenskapen og dens resultater. Kulturkritikere – og det er etter hvert blitt så mange av dem at de må tas alvorlig – taler om en ensidig kjøp- og salgskultur, om en materiell kultur som tærer på og ødelegger kontakten med dypere lag i vår psyke og med grunnleggende kulturverdier som frihet og solidaritet. Siste idé fra datateknologien går som kjent ut på at hvert hjem skal ha sitt datarom hvor man kan spille bingo og sjakk med hvem som helst andre steder i verden. «Imens øker ensomheten», heter det.

Problemet er: Hva gjør vitenskap og teknologi med vårt tanke- og følelsesliv? Hva har de gjort? Midlene er som regel synlige. Resultatene er ikke så synlige. Det vi vet er at psykiske hjelpeinstitusjoner vokser frem i et antall som aldri før. Men det er langt igjen til at det er en tankevekker for alle og enhver.

Emneområde for rapporten.

I en slik situasjon er den foreliggende rapport om forskning og etisk ansvar en vesentlig hjelp. Den løser ingen problemer – det var heller ikke meningen. Men den gjør oppmerksom på dem, på de etiske problemer som forskning «påfører» oss på de fleste av livets områder. Rapporten er – i henhold til mandatet fra Hovedkomiteen for norsk forskning – en fremstilling og beskrivelse av «et panorama av forskningsetiske problemer» snarere «enn å antyde mulige løsninger på noen få som har tiltrukket seg spesiell oppmerksomhet i senere tid» (s.7).

Det oppnevnte utvalg med professor Knut-Erik Tranøy, Institutt for filosofi i Oslo, som formann, har all ære av måten oppdraget er løst på. For første gang her hjemme er livsviktige problemer gjort tilgjengelig for alle forskere og for en større almenhet. Flere av problemene er kjent fra diskusjoner i massemedia: Personvern og taushetsplikt, forsøk med mennesker og dyr, spesielle problemer med barn som forskningspersoner, rekombinant DNA eller forskning med arvestoffmolekyler, genetisk diagnose og veiledning, forskjellige former for kunstig befruktning anvendt på mennesker, vitenskapelig hederlighet, og etiske problemer ved en tiltagende industrialisering av forskningen og ved oppdragsforskning, og det «store forskningsetiske dilemma», nemlig forskeres bidrag til våpenkappløpet. Kjente kontroversielle forsknings- og utviklingsprosjekter er ikke uteglemt, bl.a. Gro-saken, Alta-saken, Reitgjerd-saken, og Manhattan prosjektet (som førte til utvikling av den første atombomben).

I tillegg er rapporten innledningsvis forsynt med et par avsnitt av mer filosofisk art hvor begreper og

uttrykk som brukes senere i rapporten innføres og klargjøres, bl.a. etikk, forskning, profesjonsetikk, forskningsetikk og verdier og normer. Verdifullt er også de historiske avsnitt hvor det redegjøres for fremveksten av forskningens normsystem og endringer i dette normsystem «i tid og rom», samt et tilbakeblikk om bruk av mennesker i vitenskapelige eksperimenter.

De yrkesetiske regler for forskjellige organisasjoner og sammenslutninger (bl.a. Den Norske Legeforening, Norsk Psykologiforening og Norsk Markedsforsknings Forening) som er anført i rapporten er nyttig eksempel materiale.

Rapporten avsluttes med en anbefaling om å opprette forskningsetiske råd i forskjellige faggrupper. Innstillingen er det generelle grunnlag for en diskusjon om slike forskningsråd.

Jeg skal gi en kort generell karakteristikk av rapporten for dernest å ta opp en del aspekter ved rapporten som etter mitt skjønn er viet for liten oppmerksomhet og som ikke bør neglisjeres i debatten fremover.

Oppsummering av innholdet.

Først: Rapporten er velsignet fri for den selv gode laugsmentalitet som ofte har preget vitenskapelige miljøer. Forskningen på alle felter er i utvalgets fremstilling en vidåpen virksomhet som i siste instans definerer seg selv i lys av sin avhengighet av og sine innvirkninger på det samfunnsmessige fellesskap. Derfor «finnes det ingen spesifikk forskningsetikk, uavhengig av og frigjort fra annen etikk og hevet over vår felles sosiale og kulturelle virkelighet». De forskningsetiske problemer oppstår nettopp i kontakten med det større sosiale fellesskap, dvs. «der hvor forskningens egne normer og verdier kommer i inngrep med de politiske og samfunnsmessige og de almenmoraliske» (s. 7).

En slik «programerklæring» bør motivere de fleste til videre lesning. Den innebærer at forskeren i sin forskningsetikk ikke kan neglisjere de gjeldende moralske overbevisninger i befolkningen for øvrig, og: den er også indirekte en invitasjon til en større almenhet om et mere bevisst forhold til forskningen og dens innvirkning på den enkelte og samfunnet.

Utvalget knytter her an til en endring i synet på vitenskapen som i teorien (om enn ikke alltid i praksis) går tilbake til Bacon på 1600-tallet: Vitenskapens sanne formål er «å øke menneskehetens kunnskap og å fremme menneskehetens herredømme over naturkreftene til alles fordel» (s. 36). Denne oppfatning dominerer i vår tid over den klassisk greske oppfatning, hvoretter erkjennelse primært er et gode for den erkjennende selv. Det er i tråd med den dominerende Baconske oppfatningen at utvalget velger å neglisjere den velkjente distinksjonen mellom *interne* og *eksterne* verdier og normer i vitenskapen. Distinksjonen hører hjemme i «elfenbentårnets ideologi» (s. 37) og er uklart og uhensiktsmessig

når vitenskapen allerede i utgangspunktet er og bør være integrert i kultur- og samfunnsliv. Selv om det fremdeles i mange diskusjoner kan være nyttig å skjelne mellom ytre og indre verdier og normer, kan det ikke være tvil om at det i et forskningsetisk perspektiv er viktig å dempe betydningen av den. Utvalget kunne ha hentet mange gode argumenter for sin oppfatning fra moderne filosofi og sosiologi. Idéen om vitenskapens forankring og opprinnelse i dagliglivets begreps- og forestillingsverden er sentral. Det «ytre» er altså allerede i utgangspunktet et «indre».

Rapporten er stort sett godt leselig. Sekretæren, mag.art. Gunnar Nerheim, viser en fin fremstillings-evne. Enkelte ord, uttrykk og distinksjoner, særlig fra moralfilosofien, kan fortone seg vanskelige for mange. De konkrete beskrivelser av forskningsetiske problemer gir imidlertid god mening uten at man har med seg alle distinksjoner på veien. Men problemene reiser spørsmålet om det ikke bør lages en popularisert utgave, bl.a. til bruk i skolen. Emnets betydning tilsier også det.

Rapporten tar opp og drøfter et mangfold av tildels svært forskjellige forskningsetiske problemområder. Mange kan derfor tenkes å ha vanskeligheter med å finne tråden. Her kan imidlertid enhver lett hjelpe seg selv, ganske enkelt ved å spørre: Hvilke relasjoner står en forsker i? Mesteparten av svaret gir seg av seg selv, uavhengig av rapporten: Til sin egen forskning og sin profesjon, til seg selv og sine kolleger, til sin institusjon og til sin oppdragsgiver og til politiske myndigheter, dessuten til sine forsøksobjekter, og i flere henseende til almenheten. Når man vet dette har man straks et mer fortrolig forhold til progresjonen i rapporten.

De aspekter ved rapporten jeg kort skal ta opp er følgende: vitenskapelig erkennelse som moralsk pressmiddel, forskerens etiske «skolering», og etiske problemer i de historiske humanvitenskaper.

Vitenskapelig erkjennelse som moralsk pressmiddel.

At vitenskapen har endret og stadig endrer våre livsvaner er velkjent. At den også er en viktig faktor i endringen av våre moralske overbevisninger er mindre påaktet. Den oppfatning at vitenskapens oppgave er å fremskaffe stadig ny erkjennelse på flest mulig områder uten å skjele til kunnskapens mulige anvendelsesområder er fremdeles utbredt. Anvendelsen er politikernes sak eller en personlig sak for den enkelte, avhengig av behov og moral (bl.a. vitenskapshistorikeren J. Needham). En slik oppfatning som har lang historisk hevd, er for ureflektert. Rapporten nevner da også at skille ofte er uklart (s. 27). Ikke minst sammenhengen mellom grunnforskning i fysikk og atombomben har bidratt til å problematisere skillet. Det som etter mitt skjønn kunne vært sterkere påpekt i rapporten er at den blotte eksistens av en ny erkjennelse med mulige anvendelsesområder *i seg selv* ofte fungerer som

moralsk pressmiddel, bl.a. fordi erkjennelsen kan aktualisere konflikten mellom naturlige behov og moralsk overbevisning.

I medisinsk forskning er dette særlig tydelig. Mulighetene for kontroll av kjønn og arveanlegg, endring av arveanleggene og for ulike befruktningsteknikker oppfattes som servicetilbud (s. 107), for mange sikkert et enestående servicetilbud. Men det kan ikke være tvil om at slike servicetilbud tærer sterkt på velkjente moralske blokkeringer, både av kristent og ikke-kristent merke. At tilbudene også kan bidra til å forme en ny moral, eller nye moralske forpliktelser, ved f.eks. å vekke tillive stengte kjærlighetsfølelser overfor endrede biologiske og familiære forhold, er også innlysende. – Poenget er her ikke å argumentere for og imot noe, bare å peke på åpenbare sammenhenger.

En slik sammenheng mellom vitenskapelig erkjennelse og den almene moral, vil jeg forsøksvis påstå, gjelder generelt for *alle* vitenskaper. I den grad det er riktig, ligger det naturligvis i dette et krav til forskeren om en vurdering av sin forskningsetikk i lys av almenmoralske forestillinger som etter omstendigheter kan blokkere utførelse av prosjektet. Rapporten gir gode eksempler både på brudd med og overholdelse av denne regel for medisin og samfunnsfag. Å argumentere for holdbarheten av den *almene* påstand er ikke mulig i den foreliggende forbindelse. Noen antydninger må være nok:

Forskerens etiske trening

Utgangspunktet er skille mellom verdier og normer på den ene side og forpliktelsen til å følge dem på den annen. Verdier og normer endrer seg over tid, også innen vitenskapen (se ovenfor). Endringene inntreffer gjerne når forpliktelsen til å følge dem er svekket hos tilstrekkelig mange. Likevel viser verdier og normer en forbausende grad av evne til å overleve selv de største svikt i ens forpliktelse overfor dem. De er idealer som av og til vekker ens samvittighet – og overlever på det.

De historiske krefter som «styrer» svikt, forskyvninger og nydannelser i vårt verdi- og normbilde er antagelig så komplisert at ingen noengang kan ha den fulle oversikt. Det er neppe heller noen som har oversikt over det bidrag ens egen vitenskap og egne forskningsresultater gir til denne prosessen. Dertil er den kultur- og sosialstruktur som formidler virkningen av ens forskning for komplisert. Det blir gjerne som den amerikanske psykiater og sosialpsykolog Ernest Becker sier (i «The Denial of Death»): Det meste man kan håpe på er å forme noe, et objekt, en erkjennelse eller seg selv og så slippe det løs i livsstrømmen og håpe at noe av det overlever. Men det er stor forskjell på å vite noe og nesten ingen ting om den kulturhistoriske omsmeltningsprosess. Vet man *noe*, er f.eks. muligheten for å velge kulturtjenlige forskningsprosjekter i hvert fall mindre tilfeldig enn i det annet tilfelle. Det som tjener fag og kar-

riere er ikke alltid det som tjener et større fellesskap.

Det er på dette vanskelige og uoversiktlige punkt at rapporten med fordel kunne ha vært forsynet med et ekstra kapittel om forskerutdanning, særlig med henblikk på hva man kan kalle forskerens almene kulturbevissthet, eller hans moralske plass i kulturbildet. Utvalgets forsåvidt svært fine og fruktbare kulturdefinisjon av forskningen tilsier det. Det er naturligvis slik at alle har et minimum av almen kulturbevissthet fra sin oppvekst og skolegang. Men den fortsatte dannelse av denne almenkulturelle bevissthet opphører snart med den høyere spesialutdanning. Jeg tenker her ikke først og fremst på hvilke verdier og normer man bekjenner seg til i en kultur eller vitenskap. Det vet alle i kraft av å tilhøre en bestemt kultur og profesjon. Og hvis det er noen man ikke kjenner til, er det en enkel sak å skaffe seg et slikt kjennskap. Det er det minste. Jeg tenker derimot på den langt vanskeligere oppgave å skaffe seg *en begrunnet forpliktelse* til å følge verdiene og normene. Det er ikke gjort bare ved lesing – selv om man utvilsomt kan komme et stykke på vei ved å skaffe seg et elementært kjennskap til bl.a. kulturfilosofi, kultursosiologi og sosialøkonomi, og til de historiske humanvitenskaper. Da lærer man noe om de kompliserte mekanismer som formidler mellom egen forskning og vitenskap og den bredere kulturkontekst. *Forpliktelse* kan imidlertid i siste instans formodentlig bare være et resultat av en langvarig personlig erfaringsprosess, hvor en fortløpende kontakt med et større kulturfellesskap vil være en uomgjengelig forutsetning.

Det må i denne forbindelse nærmest fortone seg som et ironisk trekk ved rapporten at den eneste teolog i utvalget (Austad fra Menighetsfakultetet) synes å ha hatt som hovedoppgave å fastslå at kristne verdier engang i en fjern fortid dominerte kulturbildet.

Poenget i det foranstående kan, satt på spissen, også uttrykkes på følgende måte: Hva Marx engang gjorde for den økonomiske vitenskap, kan man i prinsippet gjøre for alle vitenskaper. De bidrar alle hver på sin måte til å skape den basis som bestemmer menneskers tanker, følelser og handlinger.

De historiske humanvitenskaper: Etiske problemer. Problemer med rapportens vitenskapsbegrep.

I rapportens forskningsetiske eksempelmateriale dominerer naturlig nok real- og samfunnsvitenskapene. Etiske problemer i disse vitenskaper ligger i dagen og er utvilsomt den umiddelbare foranledning til nedsettelse av utvalget. Det kan ikke bety at det ikke finnes etiske problemer i de historiske humanvitenskaper eller at disse problemer er mindre betydningfulle. Selv om eksemplene er få og forholdsvis uskyldige (f.eks. etiske problemer ved historisk skriving for kommunene, og arkeologiske undersøkelser foran vannkraftutbygging, s. 119), er det intet

i rapporten som tyder på noen «nedvurdering» hverken av disse vitenskaper i seg selv eller av konflikten i dem. Tvertom, flere uttalelser tilkjenner høy vurdering, bl.a. ved å peke på disse vitenskapers betydning i formidlingen av grunnleggende kulturverdier og på nødvendigheten av en rimelig balanse mellom humanistisk og naturvitenskapelig forskning (s. 22).

Det er imidlertid lite i rapporten som følger opp denne vurdering av de historiske humanvitenskaper. De anførte eksempler på etiske konflikter i disse vitenskaper synes å være modellert etter mønster av konflikter i natur- og samfunnsvitenskapene. Disse konflikter er utvilsomt reelle nok, men treffer de det *egenartede* konfliktstoff i de historiske humanvitenskaper? Etter mitt skjønn, nei. De etiske problemer i disse vitenskaper er først og fremst å finne i forhold til disse vitenskapers grunnleggende oppgave: å lede og selv bidra til den historiske formidling av kulturverdier og derved bidra til en historisk identitet (på godt og ondt) og derved til et historisk fundert kulturfellesskap. Den etiske konflikt i de historiske vitenskaper ligger primært i at denne oppgave ikke kan sies å være tilfredsstillende ivaretatt.

Det skyldes flere ting. La meg bare nevne tre faktorer med noen stikkord: natur- og samfunnsvitenskapene med sitt evolusjonistiske erkjennelsesbegrep har i etterkrigstiden i stigende grad dominert over de historiske vitenskaper, noe «som kan ha bidratt til den fremmedgjøring overfor den kulturelle overlevering som vi i dag kan konstatere» (sitat fra Hovedkomitéens melding, Forskningsbehov og forskningspolitikk, gjengitt i rapporten s. 22–23). Almene idealer om nytte og effektivitet samt adspredelsestilbudet i massemedia og ellers, forsterker vekten på nåtiden og fremtiden på bekostning av den historiske overlevering og forankring. Og for det tredje: De historiske humanvitenskaper har selv i ikke liten grad bidratt til sin svekkede stilling, bl.a. ved i alt for stor grad å bekjenne seg til et evolusjonistisk erkjennelsesideal og til metoder hentet fra de andre vitenskaper.

Med andre (dvs. Hovedkomitéens) ord, den etiske konflikt humanvitenskapene står overfor er *fremmedgjøringen overfor den kulturelle overlevering*.

Det er naturligvis, igjen, ikke anledning til her og nå å argumentere tilfredsstillende for slike påstander. Og jeg må nøye meg med noen antydninger.

Misforstå ikke: En evolusjonistisk erkjennelsesteori har også sin rettmessige plass i de historiske vitenskaper. Det gjelder stadig å få vite mer om historien. En slik stadig økende erkjennelse er i seg selv et viktig bidrag til et historisk verdifellesskap (se nedenfor). Og i den grad dette er måletningen i disse vitenskaper er også de vanlige kriterier på vitenskapelig erkjennelse (objektivitet, kontrollerbarhet) anvendbare. Men disse vitenskaper har en videre målsetning: nemlig å formidle, videreføre,

ivareta og kritisere historiske verdiforestillinger, om frihet, om rett og galt, godt og ondt, om menneskeverd og menneskerettigheter, om livs- og samfunnsidealene. Og denne kritiske formidlingsprosess er ikke mulig uten forskerens *innlevelse i og egenerfaring* av de historiske verdier. Uten en slik innlevelse og egenerfaring oppnår man bare å gjøre verdiene ytterligere fremmede. Og det er denne innlevelse og egenerfaring som i siste instans formidles i forskningsprosjektet og som bidrar til historisk nærhet og fellesskap. Og det sier seg selv at en slik innlevelse i og egenerfaring av tidligere tiders verdiforestillinger ikke nødvendigvis behøver å være på høyde med hva som opprinnelig lå i verdiene ennsi representere noen utvikling i forhold til det opprinnelige innhold. Våre forestillinger om godt og ondt, vår frihetsfølelse og solidaritet er ikke nødvendigvis klarere og sterkere enn i tidligere tider. De kan tvertom være svakere.

Jeg prøver bare å antyde at det i de historiske humanvitenskaper også er behov for et annet erkjennelsesbegrep, nemlig for en *erfaringserkjennelse* og at en slik erfaringserkjennelse ikke uten videre kan og bør (slik utvalget synes å mene) subsumeres under et evolusjonistisk erkjennelsesbegrep. Historisk erfaringserkjennelse er sjelden ny erkjennelse. Den er i utgangspunktet ment å være «gammel». Først da kan uttrykket formidling av kulturverdier ha noen mening.

Hvis dette har noe for seg, er rapportens vitenskapsbegrep med sin ensidig vekt på ny erkjennelse, objektivitet og kontrollerbarhet ikke dekkende for vesentlige aspekter ved de historiske humanvitenskaper. Det kan være grunnen til at utvalget ikke synes å ha sett fremmedgjøringen overfor den kulturelle overlevering som den kanskje alvorligste forskningsetiske konflikt i de historiske humanvitenskaper. La meg tilføye: Heller ikke den nettopp avgitte innstilling om grunnforskningen i Norge (Gjærevold-utvalget) gir noen avklaring på problemet om de historiske humanvitenskapers egenart. Også i denne innstillingen dominerer det evolusjonistiske erkjennelsesbegrep. Derved kan disse i og for seg fortjenstfulle rapporter uforvarende komme til å forsterke den fremmedgjørelse de bekjemper.

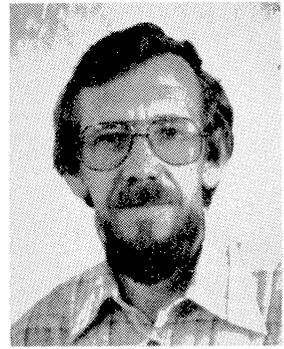
Avslutning.

Hva er egentlig et verdifellesskap? Hvordan oppstår forpliktelse overfor verdier?

I utgangspunktet er det nærliggende å si: Det er ikke først og fremst uttrykkelig formulerte etiske verdier og normer som skaper fellesskap, men forpliktelsen til å etterleve dem. Det er først forpliktelsene som gir kvalitet til et verdifellesskap. Forpliktelse er på sin side ingen mysteriøs kvalitet. Alle vet hva forpliktelse er. Vi kjenner det fra mange sammenhenger. Men det kan være nyttig å tilføye at kjernen i enhver forpliktelse ligger i et forståelses-

Fortsettelse side 6.

Kapitalbevegelse og pengepolitisk «lekkasje»*)

AV
STUDIEREKTOR BJARNE YTTERHUS
BEDRIFTSØKONOMISK INSTITUTT

*I artikkelen presenteres modellgrunnlag og resultater fra en studie om kapitalbeve-
gelser mellom Norge og utlandet. Spesielt drøftes sammenhengen mellom stram
(ekspansiv) pengepolitikk og økt (reduisert) nettokapitalinngang, den såkalte penge-
politiske «lekkasje»: Stor «lekkasje» svekker pengepolitikken virkning i stabilise-
ringspolitikken.*

*På basis av en modell som poengterer sammenhengene mellom penge- og
valutamarkedet (monetær tilnærming) estimeres en relasjon for publikums netto-
kapitalinngang. Pengepolitikken «lekkasje» anslås til 0,42. Dette betyr at en
tilstrømming i pengemengden på 1 000 mill. kr har i gjennomsnitt blitt motvirket av
en nettokapitalinngang på 420 mill. kr.*

*Sammenlignet med andre undersøkelser virker resultatet rimelig. De studiene
som foreligger estimerer «gjennomsnittlekkasjen» til ca. 50%. Ved dosering av
penge- og kredittpolitikken er det viktig at slik «lekkasje» tas hensyn til i utformin-
gen av det økonomisk/politiske opplegg.*

1. Innledning

Vi skal i denne artikkelen redegjøre for resultater fra en studie om kapitalbeve-
gelser mellom Norge og utlandet. Formålet var på et kvantitativt grunnlag å
bestemme forklaringsvariable for nettokapitalinngang til publikumssektoren.

Estimeringene som presenteres i avsnitt 2 bygger på årsdata for perioden 1967–78. Siden mye av økonomisk politikk/planlegging har ett års tidshorisont, vil en slik relasjon for kapitalimporten ha interesse. Tilsvarende undersøkelser for Norge har hatt som formål å anslå Norges Banks intervensjonsbehov i valutamarkedet (Bøhn (1979), Juel (1979) og Grøn-
vik (1981)).

*) Jeg takker Arne Jon Isachsen, Steinar Juel og Erling Steigum jr. for kommentarer til en tidligere versjon av artikkelen (Working paper nr. 8/81 Bedriftsøkonomisk Institutt).

Videre takk til Per Trygve Hoff og en ukjent referee i Sosialøkonomen for verdifulle kommentarer til artikkelens innhold og form.

Artikkelen bygger på deler av de arbeider som ble utført ved NUPI (Prosjekt om «Kapitalbevegelser og norsk utenriksøkonomi»).

Cand.oecon fra Oslo Universitet 1969. Arbeidet i Christiania Spigerverk 1970–72 med markedsforskning og langtidsplanlegging. Ansatt ved Bedriftsøkonomisk Institutt i 1972 som hovedlærer. Fra 1974 studierektor i Samfunnsøkonomi ved BI. Hadde permisjon fra BI i 1980 og arbeidet som forsker ved Norsk Utenrikspolitisk Institutt.

Modeller for denne type empiriske arbeider bygger på koplinger mellom porteføljeteori og monetær teori. Med monetær teori menes her det som på engelsk kalles: «The Monetary approach to the Balance of payment». Ved porteføljeteori antas bedrifter og husholdninger å tilpasse sin sammensetning av finansobjekter utfra rente, formues- og risikoforhold. For uendret formue- og risiko, vil renteendringer medføre transaksjoner av innenlandske/utenlandske verdipapirer. Derved oppstår kapitalbeve-
gelser.

I monetær teori knyttes forbindelsen mellom penge- og valutamarkedet. Endringer i pengetilbud/etterspørsel påvirker rentenivået og aktørene vil derved søke å justere sine beholdninger av finansobjekter (penger, innenlandske og utenlandske verdipapirer). Følgende mekanismer står sentralt i slike analyser.

- (i) Ekspansiv pengepolitikk senker renten og reduserer nettokapitalinngang.
- (ii) Kontraktiv pengepolitikk presser renten opp og medfører økt nettokapitalinngang.

I begge tilfeller vil pengepolitiske tiltak påvirke omfanget av kapitalbeve-
gelser. For å holde en fast valutakurs, må derfor Norges Bank intervenere valutamarkedet. Ved f.eks. stram pengepolitikk og derved økt kapitalinngang, vil publikumssektoren selge valuta (kjøpe kr.). Dette svekker den opprin-

nelige pengepolitiske tilstrømning. Kapitalbevegelser gir altså pengepolitisk «lekkasje».

I denne artikkelen estimeres først en relasjon for nettokapitalinngang (avsnitt 2). Forklaringsfaktorene er endringer i h.h.v. utenlandsk rente, nasjonalprodukt, innenlandsk pengemengdekomponent og driftsbalansens saldo. Den pengepolitiske «lekkasje» anslås til 0,42. I avsnitt 3 redegjøres for annen empiri om kapitalbevegelse og pengepolitisk «lekkasje». Vårt estimat av «lekkasjen» virker rimelig sammenlignet med resultater fra disse undersøkelsene. I avsnitt 4 drøftes noen sentrale teori- og data-problemer som oppstår i slike arbeider. Det hele avrundes med noen betraktninger om relevansen av denne type analyser.

2. Modellgrunnlag og resultater

Studien bygger på en artikkel av Kouri & Porter (1974). For Norge har Juel (1979) brukt samme modellgrunnlag for å estimere Norges Banks intervensjonsbehov i valutamarkedet på basis av kvartalsdata.

Teorigrunnlaget for modellene har monetær karakter og poengterer sammenhengen mellom penge- og valutamarkedet. I følge en rendyrket monetær analyse (f.eks. Lybeck, 1978, b) vil et lite land med fast valutakurs og uregulerte kapitalbevegelser ha en pengepolitisk «lekkasje» på 100%. Endringer i penge tilbudet antas utjevnet via valutatransaksjonene (pengeetterspørselen antas stabil). Her vil en tilstrømning i pengepolitikken i sin helhet «lekk ut». Derved mister pengepolitikken sin effekt som virkemiddel i stabiliseringspolitikken.

Vi skal vise at i vår forenklete modell vil 100% «lekkasje» fremkomme ved to spesialtilfeller, nemlig renteuelastisk pengeetterspørsel og uendelig renteelastiske kapitalbevegelser. Dette korresponderer med monetær teoris forutsetninger om stabil pengeetterspørsel og innenlandsk rente bestemt av rentenivået i utlandet.

I praksis vil tregheten i tilpasningen og institusjonelle begrensninger på valutatransaksjonene gjøre at «lekkasjen» blir lavere enn 100%. Pengepolitikken blir effektiv i stabiliseringsøyemed. Imidlertid må myndighetene kjenne til størrelsen på «lekkasjen», for at doseringen av politikken skal bli riktig ut fra nærmere angitte mål.

Vi skal nå redegjøre for modellgrunnlag og forutsetninger som estimeringene av publikums nettokapitalinngang og den pengepolitiske «lekkasje» bygger på. Analysen konsentreres om de faktorer som påvirker publikums beholdning av finansobjekter i en liten åpen økonomi. Her antas tre typer finansobjekter: penger, innenlandske og utenlandske verdipapirer. Allokeringen av en gitt formue på disse finansobjektene avhenger av realinntekt, realformue samt realrente innenlandsk og i utlandet. Endringer i realinntekt, prisnivå og driftsbalanse

(realøkonomiske forhold) antas eksogent bestemt. Videre antas realøkonomiske forhold upåvirket av endringer i pengemengden. Modellen kan spesifiseres som følger:

Relasjoner

Tilbud av penger:

$$(2.1.) M = D + V$$

Publikums etterspørsel etter penger:

$$(2.2.) \frac{M^E}{P} = f(Y, r, r^*) \frac{W}{P} \\ + - - +, < 1$$

Likevektsbetingelse på pengemarkedet:

$$(2.3.) M^E = M$$

Publikums beholdning av nettofordringer på utlandet:

$$(2.4.) \frac{F}{P} = g(Y, r, r^*) \frac{W}{P} \\ - - + +, < 1$$

Endring i sentralbankens valutabeholdning:

$$(2.5.) (V - V^0) = - (F - F^0) + DB$$

Endring i publikums formue (penger, samt innenlandske og utenlandske fordringer:

$$(2.6.) W = W^0 + DB$$

Variabeldefinisjoner:

Endogene variable:

- M = nominelt penge tilbud
- M^E = publikums pengeetterspørsel
- r = innenlandsk realrente
- W = publikums nominelle formue
- V = sentralbankens valutabeholdning
- F = publikums nettofordringer på utlandet

Eksogene variable:

- Y = bruttonasjonalprodukt
- r* = utenlandsk realrente
- D = innenlandsk pengemengdekomponent
- P = prisnivå
- DB = publikums driftsbalanse overfor utlandet
- W⁰ = publikums formue (ved periodens start)
- F⁰ = publikums nettofordringer på utlandet (ved periodens start).

Alle størrelser er i løpende priser.

Her spesifiseres ikke markedet for innenlandske verdipapirer eksplisitt, siden det er endringer i publikums nettofordringer på utlandet som skal studeres. Variable med toppskrift $^{\circ}$, betyr beholdning ved periodens start. Variable uten toppskrift refererer seg til slutten av perioden. Vi forutsetter fast valutakurs.

Relasjon (2.1.) – (2.3.) beskriver pengemarkedet (h.h.vis tilbud, – etterspørsel og likevektsbetingelse). Innenlands rente antas å klarere pengemarkedet. For Norge vil dette være en diskuterbar forutsetning, men også her vil visse deler av pengemarkedet være rentefølsomt (interbankmarkedet, markedet for særinnskudd m.v.).

Pengebegrepet bygger på den vanlige definisjon av publikums likviditet (M_2). Publikums pengemengde (M) er pr. definisjon lik summen av den innenlandske komponent (D) som styres via finans- og kredittpolitikk, samt den internasjonale komponent (V). Publikums nettovalutasalg ($V-V^{\circ}$) påvirker utviklingen i pengemengden via den internasjonale komponent.

I relasjon (2.2.) og (2.4.) antas publikums realetterspørsel etter penger og utenlandske finansobjekter å avhenge av realinntekt- og formue samt realavkastning innenlands og i utlandet. Begrunnelsen for dette bygger på porteføljeteori (Tobin, 1969).

Endringer i kredittpolitikk (og derved innenlandsk pengemengdekomponent) og realøkonomiske faktorer som inntekt og driftsbalanse overfor utlandet, påvirker innenlandsk rente. For gitt rentenivå i utlandet fører dette til substitusjon mellom beholdning av penger samt innenlandske og utenlandske fordringer. Kapitalbevegelser blir et resultat av endringer i publikums beholdning av fordringer og gjeld overfor utlandet.

Som relasjon (2.5.) viser vil omfanget av publikums nettovalutasalg ($V-V^{\circ}$) bestemmes av sektorens saldo på driftsbalansen (BD) og endringer i nettobeholdningen av utenlandske finansobjekter ($F-F^{\circ}$).

Veksten i publikums formue bestemmes av utviklingen i publikums driftsbalanse. Pr. forutsetning skjer derved publikums sparing via finansinvesteringer i utlandet.

På redusert form kan modellens løsning for publikums beholdning av nettofordringer på utlandet ved periodens slutt (F) uttrykkes ved de eksogene variable på følgende måte:

$$(2.7.) F = h(r^*, Y, D, W^{\circ} + DB)$$

Endring i publikums beholdning av nettofordringer på utlandet i perioden (ΔF) er:

$$(2.8.) \Delta F = F - F^{\circ}$$

Δ foran en variabel vil her og i det følgende – stå for endringen i variablen over den periode vi ser på.

Ved en linearisering av (2.7.) får vi publikums nettokapitalinngang (CF):

$$(2.9.) CF = -\Delta F = \alpha_1 \cdot \Delta r^* + \alpha_2 \cdot \Delta Y + \alpha_3 \cdot \Delta D + \alpha_4 \cdot DB$$

De estimeringene som er presentert i tab. 1, bygger på relasjon (2.9.). Her er publikums nettokapitalinngang (CF) estimert. Positiv nettokapitalinngang ($CF > 0$) betyr reduserte nettofordringer på utlandet (dvs.: $CF = -\Delta F$).

Alle variable uttrykkes i løpende kr. r^* er tre måneders eurodollarrente. Det er sett bort fra inflasjonsforventninger (for alternative beregninger, se Ytterhus, 1981, II). Modellen er analog til Juel (1979).

Siden vi skal drøfte «lekkasjen» av penge- og kredittpolitikken i neste avsnitt, skal vi knytte noen kommentarer til koeffisienten α_3 i relasjon (2.9.). Det er rimelig å forvente:

$$(2.10.) -1 \leq \alpha_3 \leq 0, \text{ dvs. «lekkasje» mellom 0 og 100\%}.$$

Ved løsning av modellen (m.h. på publikums nettokapitalinngang (CF) som er lik endringer i publikums nettogjeld på utlandet ($-\Delta F$)), finner vi:

$$(2.11.) \alpha_3 = \frac{g_f}{g_f - f_f};$$

$$\text{Vi antar: } g_f \geq 0 \text{ } f_f \leq 0$$

Betingelsen for 100% «lekkasjen» ($\alpha_3 = -1$) blir:

$$(2.12.) \text{ (i) } f_f = 0 \text{ (uelastisk pengeetterspørsel m.h. på innenlandske renteendringer).}$$

$$\text{ (ii) } g_f = \infty \text{ (fullstendig elastiske kapitalbevegelser m.h.p. innenlandske renteendringer).}$$

Ved renteuelastisk pengeetterspørsel vil et økt pengetilbud ($D > 0$) måtte «lekke ut» i sin helhet, siden pengeetterspørselen pr. forutsetning ikke endres, (kfr. monetær teori).

Ved fullstendig renteelastiske kapitalbevegelser vil også «lekkasjen» bli 100%. Dette tilsvarer monetær teori forutsetning om perfekt kapitalmobilitet (innenlandsk rente er bestemt av utenlandsk rentenivå).

I disse tilfellene blir altså pengepolitikken ineffektiv som virkemiddel i den økonomiske styringen. Som påpekt av Fratianni (1977) blir renteuelastisk pengeetterspørsel en tilstrekkelig betingelse for 100% «lekkasje» (kfr. relasjon (2.11.)).

Renteelastiske kapitalbevegelser gir stor «lekkasje» i vår modell. Ved en liberal regulering av kapitaltransaksjonene kan da små renteendringer gi store utslag på kapitalstrømmene. Stor «lekkasje» kan derved indikere høy kapitalmobilitet, mens lav «lekkasje» kan skyldes streng valutaregulering. For Norge skulle vi derved forvente lavere «lekkasje» enn for land med tilnærmet frie kapitalbevegelser.

Av estimeringene for publikums nettokapitalinngang (privat sektor ekskl. finansinstitusjoner) presenteres følgende resultat for perioden 1967–78.

Tabell 1. *Estimerte verdier for parametrene i relasjon (2.9).*

Koeffisienter	α_1	α_2	α_3	α_4
Estimerte verdier...	— 196	0,29	— 0,42	— 0,73
t-verdier	(— 2,05)	(5,98)	(— 4,25)	(— 9,96)

$R^2 = 0,97$ DW = 3,1

Kvadratet på korrelasjonskoeffisienten (R^2) viser god føyning. Dette er også vist i fig. 1 hvor faktisk og estimert nettokapitalinngang til publikumssektoren er sammenlignet.

Modellen ble også testet med spekulasjonsvariabel (overkurs i securitymarkedet). Dette ga ikke signifikant resultat og det henvises til drøfting i Ytterhus (1981, II). Her finnes også estimeringer for nettokapitalinngang for totaløkonomien (som Lybeck 1978a) og for kortsiktig nettokapitalinngang til publikumssektoren. (Kouri & Porter (1974) og Hodjera (1976).

Resultatene av estimeringene (Tab. 1) kan oppsummeres slik:

- (i) En økning i utenlandsk rentenivå (her i 3 måneders eurodollarrente) på 1% indikerer en nettokapitalutgang på gjennomsnittlig 196 mill. kr. Kouri & Porter (1974) og andre studier fant ikke signifikant koeffisient for denne variabel. En undersøkelse for finsk økonomi tyder på en tilsvarende sammenheng for Finland. (Noe høyere tall, ca. 500 mill. kr., Halttunen og Korkman, (1981).)
- (ii) En økning i publikumssektorens BNP på 1 mlrd. vil i gjennomsnitt gi en nettokapitalinngang på 290 mill. kr.
- (iii) En tilstramning på innenlandsk pengemengde (ΔD) på 1 mlrd. vil gjennomsnittlig gi en nettokapitalinngang på 420 mill. kr. til publikumssektoren.

«Lekkasjen» av endringer i penge- og kredittpolitikken innenlands blir altså anslått til ca. 42%. Anslaget ligger omtrent der en skulle vente på grunnlag av andre undersøkelser (kfr. avsnitt 3).

- (iv) Et driftsunderskudd overfor utlandet i publikumssektoren på 1 mlrd. blir i gjennomsnitt finansiert med en nettokapitalinngang på ca. 730 mill. kr.

3. Empiri om kapitalbevegelser

Vi skal nå redegjøre for resultater fra andre studier som har forsøkt å estimere relasjoner for et lands netto kapitalinngang.

På tross av forskjeller i teorigrunnlag og institusjonelle forhold i ulike land viser undersøkelsene visse felles signifikante forklaringsfaktorer. Slike variabler er i første rekke forandringer i innenlands og utenlands rentenivå, inntektsendringer, driftsbalanseutvikling samt penge- og kredittpolitiske tiltak.

Branson og Hill (1971) baserte sin studie på portefølje-teori og estimerte relasjoner for kortsiktige og langsiktige kapitalbevegelser i perioden 1960–70 i seks store OECD-land (Canada, Frankrike, Vest-Tyskland, Italia, Japan og Storbritannia). De fant støtte for porteføljeteoriens hovedkonklusjon om at det er *renteendringer* som påvirker kapitalstrømmene.

Kouri & Porters undersøkelse (1974) tok utgangspunkt i porteføljeteori koblet til monetær teori.

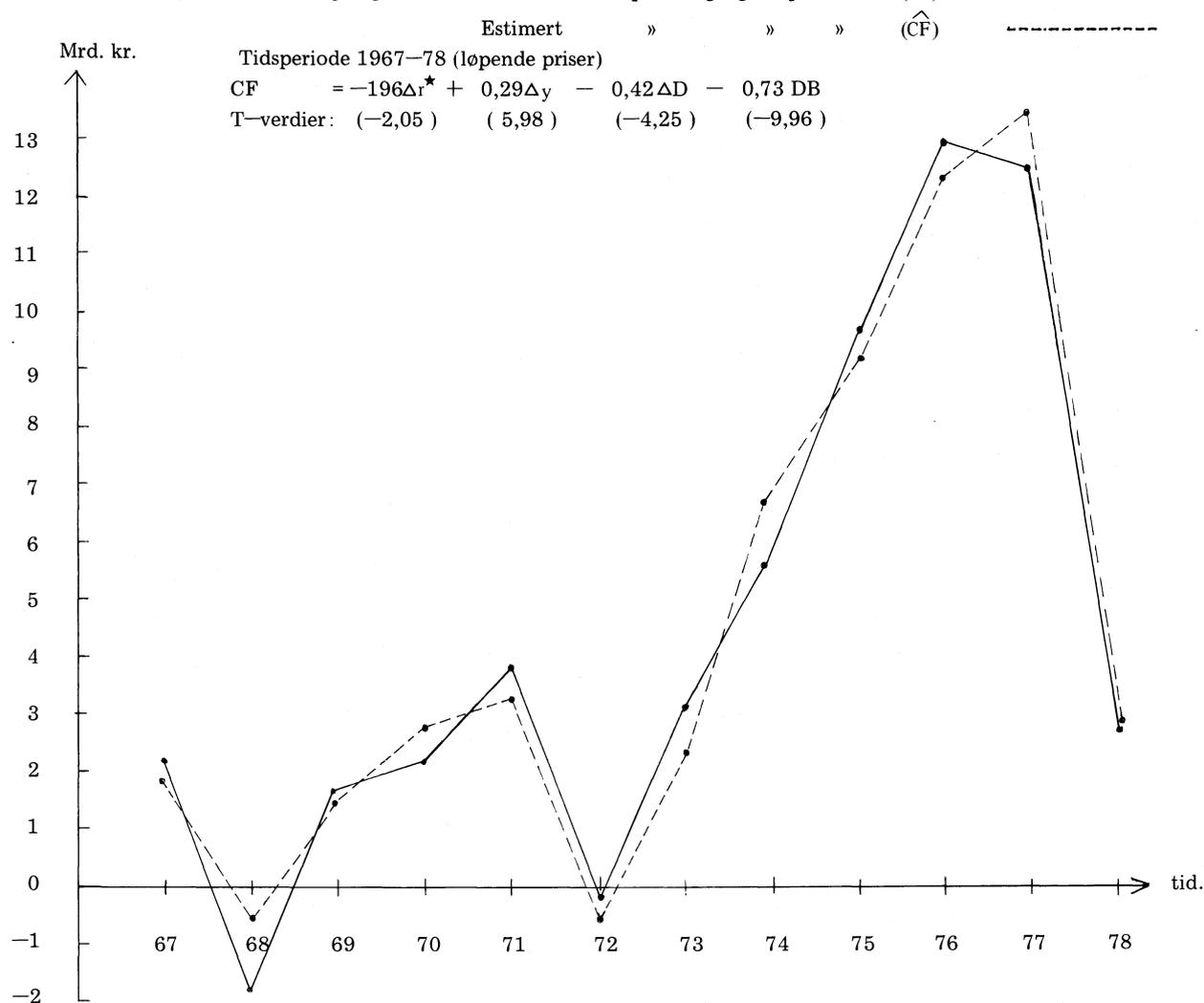
Undersøkelsen ble foretatt for Australia, Italia, Nederland og Vest-Tyskland på basis av kvartalsdata, og tidsperioden var 1960–71. Bortsett fra endringer i utenlandsk rentenivå ble andre forklaringsfaktorer signifikante på 5%-nivå. Koeffisienten for endringer i innenlandsk pengepolitikk («lekkasjen») var signifikant i alle land og varierte fra 0,4 (Italia) til 0,8 (for Vest-Tyskland). Senere har bl.a. Hodjera (1976) gjennomført tilsvarende studier for Østerrike og Frankrike, og funnet tilfredsstillende forklaring på landenes kapitalbevegelser.

For Norge er det de senere årene utført flere empiriske undersøkelser, hovedsaklig med monetært utgangspunkt. På grunn av (antatt) streng valutaregulering skulle en forvente lavere koeffisient for «lekkasjen» enn i andre land med liberaliserte utenlandstransaksjoner (f.eks. Vest-Tyskland).

Juels studie (1979) bygger på kvartalsdata for tidsperioden 1971–77. Modellgrunnlaget er analogt til Kouri & Porter (1974) og gir rimelig forklaring av kapitalbevegelsene. Signifikante variable ble driftsbalanse, endring i innenlandsk komponent i pengemengde og en spekulasjonsvariabel. (Terminavvik i prosent pr. år på tre måneders dollar.) «Lekkasjen» ble anslått til 0,32 (innenfor kvartalet).

Studier for Norge basert på forutsetning om gitt innenlandsk rente, (monetær teoribasis), gir høyere

Figur 1. Sammenligning mellom.: Faktisk nettokapitalinnngang for publikum (CF)

estimater for «lekkasjen» enn Juels resultater. Bøhn (1979) og Lybeck (1978, a), anslår «lekkasjen» av norsk pengepolitikk til henholdsvis 0,52 og 0,67. På basis av dette reiser Lybeck tvil om effekten av den pengepolitiske styring for den tidsperiode han undersøker (kvartalsdata, 1966–76).

Vurderer man de tre studiene for Norge under ett (Juel 1979, Bøhn 1979, Lybeck 1978a) synes det som om en pengepolitisk innstramning motvirkes med ca. halvparten via økt nettokapitalinnngang. Resultatene fra vår undersøkelse ligger innenfor det intervall en på forhånd kunne forvente. Som en tommelfingerregel kan derfor «lekkasjen» (i gjennomsnitt) anslås til ca. 50%.²⁾

Det bør understrekes at det er vanskelig å sammenligne undersøkelsene som her er referert. Til det avviker de med hensyn til modellgrunnlag, sektoravgrensning, institusjonell tilpasning, undersøkelsesperiodens lengde (års/kvartalsdata) og

tidsperiode for studiene. Imidlertid viser de at monetær teori (evt. koblet til porteføljeteori) forklarer publikums valutatransaksjoner (inkl. kapitalbevegelser) utfra antakelser om sammenhenger mellom penge- og valutamarked på en ganske god måte. Dette gjelder selv for land med antatt relativt streng valutaregulering, bl.a. Sverige og Norge.

4. Noen problemer ved analyseopplegget

Ved empiriske studier oppstår det alltid problemer omkring teorigrunnlag og i den praktiske tillemplinger av teorien. Vi skal kort drøfte noen forhold som blir viktige i undersøkelser om kapitalbevegelser.

(i) Valutaspekulasjon

Hvis formålet er å kunne gi ubetingede prognoser om kapitalimporten, vil slik «spekulasjon» bli en viktig variabel. I publikums etterspørsel etter finansobjekter vil «forventninger om fremtidig valutakurs-

²⁾ I en nylig presentert studie av Hoff (1982) estimeres en «lekkasje» på 0,57.

utvikling» inngå som argument. Å bygge inn atferdsrelasjoner for hva slik «spekulasjon» vil avhenge av er ikke tilfredsstillende løst (Gjedrem (1979)).

(ii) Valg av periodelengde

Analysens formål vil være avgjørende hvorvidt kvartals/årsdata skal legges til grunn. Siden svingningene i kapitalinngangen kan bli nokså store over året, synes kvartalsdata rimelig for de fleste formål (f.eks. ved prognostisering av intervensjonsbehov i valutamarkedet). Nå foregår en vesentlig del av den økonomiske planleggingen i Norge på ett års sikt. Derfor vil studier på basis av årsdata også ha interesse. Den estimerte «lekkasje» i slike studier, vil kun gi uttrykk for de «gjennomsnittlige» virkningene et pengepolitisk tiltak har på nettokapitalinngangen.

Det kan være rimelig å anta at valutaspekulasjon vil utjevne seg over tid. Derfor ble dette momentet gitt liten behandling i vår studie på basis av årsdata. Andre undersøkelser som brukte kvartalsdata (Juel, 1979) har drøftet dette mer inngående.

Videre vil skift i de eksogene variable få tid til å slå ut på de modellendogene variable («engangseffekter») når tidsperioden er ett år. I kvartalsstudier vil forutsetninger som at tidligere hendelser påvirker dagens beslutninger bli mer relevant å trekke inn i analysen (Grønvik, 1981). Derimot vil forutsetningen om beholdningslikevekt for pengeetterspørselen være mer realistisk når tidsperioden er lengre (årsdata) enn for korttidsstudier (Fратиanni, 1977).

Simultanitet mellom driftsbalansens saldo (DB) og nettokapitalinngang (CF) blir et større problem jo lengre tidsperiode en betrakter.

(iii) Mangelfullt datagrunnlag

På grunn av at datagrunnlaget er mangelfullt, blir viktige variable i teorien ofte sløffet i den empiriske analyse. I studier av kapitalbevegelser som bygger på porteføljeteori gjelder dette i første rekke formuesdata, samt spesifisering og tallfesting av valutaspekulasjon.

(iv) Tilpasning til institusjonelle forhold

I studiene for Norge er slik tilpasning gjort på ulike måter. Forhold som kredittrasjonering (gitt innenlandsk rente), oppsplitting av kapitalbevegelser i regulerte/uregulerte strømmer (Bøhn, 1979), spesiell behandling av oljesektoren (Grønvik, 1981) er eksempler på modelltilpasninger til forhold som å priori synes viktige for norsk økonomi.

5. Avslutning

Analysen av kapitalbevegelser og deres betydning for pengepolitikken er av relativt nyere dato i Norge. Fram til ca. 1978 benyttet Norges Bank en

kredittmultiplikatormodell (KRØSUS) hvor man så bort fra samspillet mellom kapitalbevegelser og pengemengde.

De senere års studier og estimeringer av den pengepolitiske «lekkasje» (gjennomsnitt ca. 50%) gir uttrykk for at pengepolitikken muligheter m.h.p. stabilisering av økonomien er mer begrenset enn vi tidligere trodde. Samtidig kan «lekkasjen» være med å forklare den store nettokapitaltilgang til Norge som har funnet sted i de siste årene hvor penge- og kredittpolitikken til sine tider har vært meget stram.

I den åpne norske økonomi med stadig sterkere integrasjon mellom norske og utenlandske kredittmarkeder, kan det reises tvil om den nåværende valutalovs anvendelighet og effektivitet. Debatten om forventet kapitaleksport har også reist spørsmål om visse tilpasninger i reguleringen av kapitalstrømmene (Isachsen, 1981).

Teori og empiri som klargjør mekanismer om kapitalbevegelser mellom Norge og utlandet, vil kunne være nyttig både ved evt. revurderinger om valutaloggivningen samt i den konkrete økonomiske planlegging og styring av økonomien.

REFERANSER:

- Branson, W. and Hill, R. D.: Capital movements in the OECD area. *OECD occasional studies*, Des. 1971.
- Bøhn, H.: *Arbeidsnotat av 27.04.79*, Norges Bank.
- Fратиanni, M.: «A note on the Theory of Offsetting Capital Flows». *Journal of Monetary Economics* 3, 1977, s. 133–138.
- Gjedrem, S.: «Korttidsmodellen, publikums nettosalg av fordringer på utlandet. Teori». *Arbeidsnotat av 22.03.79*, Norges Bank.
- Grønvik, G.: «Krøsus – Ny relasjon til å bestemme publikums netto valutasalg.» *Arbeidsnotat av 23.03.81*, Norges Bank.
- Halttunen, H. og Korkman, S.: «External shocks and Adjustment policies in Finland 1973–80». *Paper presentert på Colloquium International Adjustment. The EMS and small European Countries*. March 12.–14. 1981.
- Hoff, P.-T.: Kapitalbevegelser, valutasalg og pengemengde. *NUPI-rapport nr. 67, 1982*.
- Isachsen, Arne-Jon: «Norsk valutapolitikk og fremtidig kapital-eksport». *Bergen Banks kvaralsskrift* nr. 3, 1980.
- Juel, S.: «Sammenhengen mellom pengepolitiske tiltak og nettokapitalinngang fra utlandet». *Penger og kreditt* nr. 1, 1979.
- Hodjera, Z.: «Alternative approaches in the Analysis of International Capital Movements. A case study of Austria and France.» *IMF Staff Paper*, 1976, s. 589–623.
- Kouri, P. J. K. and Porter: «International Capital Flows and Portfolio Equilibrium», *Journal of Political Economy*, 1974, s. 443–463.
- Lybeck, J.: *Konjunkturer og svensk økonomisk politikk*. Raben och Sjögren. Stockholm 1978, b.
- Lybeck, J.: «Effekterna av penningpolitikk och kreditpolitikk. Teori och empiri med spesiell hensyn til det norska systemet». *Sosialøkonomen* nr. 2, 1978, a.
- Tobin, J.: «A General Equilibrium Approach to Monetary Theory», *Journal of Money, Credit and Banking*, 1. Februar 1969, s. 15–29.
- Ytterhus, B. E.: Kapitalbevegelser mellom land (I). Begreper, teori og litt empiri. *NUPI-rapport nr. 55, 1981*.
- Ytterhus, B. E.: Kapitalbevegelser mellom land (II). Estimering av kapitalbevegelser mellom Norge og utlandet på grunnlag av årsdata. *NUPI-rapport, nr. 58, 1981*.

Inflasjon i opne økonomiar*)

AV
AMANUENSIS
ASBJØRN RØDSETH
UNIVERSITETET I OSLO

I eit lite land med fast valutakurs er inflasjonen på lengre sikt i all hovudsak bestemt av kor stor prisstigning som blir importert frå utlandet. Revaluering er eit nødvendig verkemiddel for å halda ei slik prisstigning under kontroll. Men ein revalueringsspolitikk stiller krav til kva slags finans- og pengepolitikk som kan førast. Verknadene av finans- og pengepolitikken på inflasjonen blir drøfta. Skattelette er vanlegvis eit tvilsamt middel i kampen mot inflasjonen, men kan kanskje vera nyttig i spesielle situasjonar. Ved flytande valutakursar blir pengepolitikken viktig for prisstigninga. Valutakursen kan vera eit betre styringsmål for sentralbanken enn pengemengden.

Eg har fått i oppgåve å seia noko om inflasjon i opne økonomiar. Den angrepsvinkelen eg vil møte temaet frå, er: Kva kan vi gjera med inflasjonen? I tur og orden vil eg drøfta følgjande tiltak: Produktivitsfremjande tiltak, valutapolitikk, finanspolitikk, penge- og kredittpolitikk. Mot slutten vil eg gå litt meir detaljert inn på verknadene av skattepolitikken før eg avsluttar med enda nokre ord om valutapolitikken. Mesteparten av det eg skal seia byggjer på at vi har ein liten open økonomi med fast valutakurs, men eg skal og ha litt å seia om inflasjonsproblemet under flytande valutakursar.

Ei drøfting av korleis ulike former for politikk kan påverka inflasjonen, krev at vi tar utgangspunkt i ein eller annan inflasjonsteori. Mitt utgangspunkt vil vera den velkjende hovudkursteorien, ofte kalla Aukrust-modellen (Aukrust, 1977). Eg er klar over at den teorien er kommen litt i miskreditt i seinare år, og at mange hevdar at inflasjonen har vist ganske store og langvarige avvik frå hovudkursen (jfr. ein del utsegner om forverring av konkurranseevna). Likevel trur eg at den enkle hovudkursmodellen kan hjelpe til å få fram nokre av dei mest vesentlege

*) Artikkelen er skriven på grunnlag av forelesningar eg heldt på valutakursutsettet til Norske Sosialøkonomers Forening i januar 1982 og eit etterutdanningskurs for lektorar i september 1981. Eg takkar Steinar Juel, Morten Reymert og Steinar Strøm for nyttige kommentarar. Manuskriptet blei skriven før dei to devalueringane av krona i august og september 1982.

Asbjørn Rødseth er cand. oecoon frå 1976. Han var ved Industriøkonomisk Institutt 1976–77 og har sidan vore tilsett ved Sosialøkonomisk Institutt, Universitetet i Oslo. Han er nå amanuensis der. Han har særleg arbeidd med energiøkonomiske problemstillingar, etterspørselsanalyser og makroøkonomisk teori.

momenta for ei drøfting av inflasjonsproblemet i land som Norge. Korfor eg trur det, vil bli klart etter at eg har drøfta fenomen som press i arbeidsmarknaden, inflasjonsforventningar og krav til utviklinga av disponibel realinntekt.

Temaet er stort. Det seier seg sjølv at eg kan ikkje vera like presis og grundig på alle punkt. Det som følgjer må gjerne oppfattast som mine personlege synspunkt på eit økonomisk politisk problem og ikkje som ein grundig vitskapeleg analyse. Ein del av dei spørsmåla eg skal ta opp, er grundigare drøfta i Lindbeck (1979). Rødseth (1979) utfyller på fleire punkt det eg skal seia nå.

1. Hovudkursteorien

Hovudkursteorien byggjer på ei inndeling av økonomien i ein konkurranseutsett og ein skjerma sektor. Dei sentrale føresetnadene i teorien er tre:

– Prisane i utanlandsk valuta på dei konkurranseutsette varene blir fastlagde på verdsmarknaden, og det som skjer i vårt land har ingen innverknad på desse prisane.

– Driftsmarginane (eigarinntektsandelane) er konstante i begge sektorane.

– Lønsvivåa i dei to sektorane står i eit fast forhold til kvarandre.

Variablane i modellen er:

P_v = verdsmarknadsprisen på konkurranseutsette varer rekna i utanlandsk valuta

P_k = pris på konkurranseutsette varer i innenlandsk valuta

p_s = pris på skjerma varer
 w = arbeidsløna
 e = valutakursen
 p = konsumprisindeksen
 q_k = gjennomsnittsprøduktiviteten av arbeidskraft i k-sektoren
 q_s = gjennomsnittsprøduktiviteten av arbeidskraft i s-sektoren

La ein $\hat{\cdot}$ over ein variabel stå for relativ vekst i variabelen frå ein periode til den neste. F.eks. står $\hat{p}$ for prosentvis stigning i konsumprisindeksen frå ein periode til den neste.

Prisstigninga på konkurranseutsette varer rekna i innanlandsk valuta må vera lik prisstigninga på verdsmarknaden pluss den relative depresieringa av valutaen:

$$(1) \quad \hat{p}_k = \hat{p}_v + \hat{e}.$$

Skal driftsmarginen i konkurranseutsett sektor vera konstant, så må lønsstigninga der vera lik prisstigninga på konkurranseutsette varer pluss produktivitsveksten i sektoren:

$$(2) \quad \hat{w} = \hat{p}_k + \hat{q}_k.$$

Vi kan seia det slik at produktivitsvekst og prisstigning skaper eit visst rom for nominelle lønstillegg. For at driftsmarginen skal bli verande konstant, må dette rommet akkurat bli utnytta.

For at driftsmarginane skal bli verande konstante i den skjerma sektoren og, må prisstigninga der vera lik lønsstigninga minus produktivitsveksten i sektoren:

$$(3) \quad \hat{p}_s = \hat{w} - \hat{q}_s.$$

Den siste relasjonen i modellen seier at stigninga i konsumprisindeksen pr. definisjon er eit veid gjennomsnitt av vekstratene for prisane i dei to sektorane:

$$(4) \quad \hat{p} = \alpha \hat{p}_k + (1 - \alpha) \hat{p}_s.$$

α er den vekta som konkurranseutsette varer har i indeksen.

Dei eksogene variablane er verdsmarknadsprisane, valutakursen og arbeidsprøduktiviteten i dei to sektorane. Løysinga for prisstigninga finn vi ved å setja inn likning for likning nedover. Det gir:

$$(5) \quad \hat{p} = \hat{p}_v + \hat{e} + (1 - \alpha)(\hat{p}_k - \hat{q}_s).$$

Av denne drar vi følgjande konklusjonar:

- inflasjonen er i stor grad bestemt utanfrå av den prisstigninga som blir importert frå verdsmarknaden
- revaluering av valutaen kan nyttast som middel til å halda inflasjonen nede
- større produktivitsvekst i k-sektoren vil *auka* inflasjonen.
- større produktivitsvekst i s-sektoren vil *redusera* inflasjonen.

Etter modellen finst det to former for politikk som kan påverka inflasjonen: Valutakurspolitikk og tiltak som påverkar produktiviteten i økonomien. Men ein produktivitskampanje som aukar produktiviteten i begge sektorane like mykje, vil ikkje ha nokon verknad på inflasjonen. Det skyldest at i følgje hovudkursteorien blir produktivitsveksten i konkurranseutsett sektor tatt ut i form av lønsauke, mens produktivitsveksten i skjerma sektor blir tatt ut i form av reduserte prisar. Det som trengst for å redusera inflasjonen er derfor at produktivitsveksten blir auka meir i skjerma enn i konkurranseutsett sektor. For å få ein varig verknad på inflasjonen, må tiltaka ha ein varig verknad ikkje berre på produktivitsnivået, men på *sjølvve vekstratene* for produktiviteten.

Å kjempa mot inflasjonen ved å konsentrera produktivitsveksten til skjerma sektor aleine, er av gode grunnar neppe aktuell politikk. Eg står derfor tilbake med valutapolitikken som det einaste midlet som kan vera effektivt mot inflasjonen. *Revaluering er det einaste effektive midlet om ein vil halda importert inflasjon ute eller motverka den inflasjonen som skyldest at produktiviteten veks seinare i skjerma enn i konkurranseutsett sektor.*

2. Lønsutvikling som avvik frå hovudkursen.

Det svakaste leddet i hovudkursteorien er utan tvil relasjonen for lønsdanninga (2). På ein måte går vi der ut frå at partane i arbeidslivet alltid oppfører seg «pent», slik at resultatet av lønsforhandlingane alltid blir lønstillegg som gir uendra internasjonal konkurranseevne, dvs. konstant driftsmargin i den konkurranseutsette sektoren. Men nasjonalrekneskapen viser dramatiske variasjonar frå år til år i den marginen. Hovudkursteorien var da heller aldri meint å gjelda år for år, men å gi uttrykk for den kursen inflasjonen vil ta på litt lengre sikt.

Kunnskapane våre om kva som avgjer kor stor lønsstigninga skal bli frå eitt år til det neste, er på mange måtar mangelfulle. I debatten om lønsoppgjret hører vi mykje om konkurranseevna (dvs. driftsmarginane), kompensasjon for prisstigninga (både den som har vore og den som er venta) og utviklinga av realdisponibel inntekt. Den siste er direkte avhengig av skattepolitikken. Vi veit lite om kor mykje desse faktorane har å seia kvar for seg og samla. Det vi meiner å vita, er at lønsutviklinga i tillegg avheng av sysselsettingssituasjonen eller, som vi gjerne seier det, av graden av press i arbeidsmarknaden. Verknadene av press i arbeidsmarknaden kan kanskje vera små samanlikna med verknadene av dei andre faktorane. Samanhengen mellom sysselsettingssituasjonen og lønsstigninga er likevel spesielt viktig, fordi det først og fremst er den som må syta for stabiliteten i lønsutviklinga. Dette skal vi nå gjera greie for, mens drøftinga av andre faktorar som kan føra til avvik fra hovudkursen, får venta litt.

Det kan diskuteras kva som gir det beste uttrykket for graden av press på arbeidsmarknaden: Arbeidsløseprosenten (som i den opphavlege Phillipskurva), talet på ledige stillingar eller eit mål for total sysselsetting (f.eks. utførte årsverk). Sidan dei ulike måla normalt vil bli endra i same retning, spelar denne diskusjonen inga rolle for vårt vidare resonnement. Vi skal halda oss til den versjonen der lønsstigninga er ein funksjon av total sysselsetting:

$$(6) \quad \dot{w} = f(\text{total sysselsetting}) \quad f' > 0.$$

(6) vil bli omtala som Phillipskurverelasjonen. Vi tenkjer oss at (6) bestemmer lønsutviklinga i staden for hovudkursen (2).

Nå viser det seg under ganske generelle føresetnader at det einaste nivået på sysselsettinga som kan

oppnåast på lengre sikt, er det som gjer at:

$$(7) \quad \dot{w} = \hat{p}_k + \hat{q}_k = f(\text{tot. syss.}).$$

Grunngivinga for dette resultatet er: Sett at sysselsettinga til å begynna med er høgare enn det nivået som gir ei lønsstigning som svarer til hovudkursen. Lønsnivået må da veksa raskare enn summen av vekstratene for prisen og produktiviteten i den konkurranseutsette sektoren. Resultatet blir at driftsmarginane i sektoren går ned. Konkurranssevna blir altså dårlegare. Sysselsettinga i den konkurranseutsette sektoren går ned, og under rimelege føresetnader vil og total sysselsetting i økonomien gå ned. Dermed vil lønsstigninga avta noko. Prosessen vil halda fram heilt til sysselsettinga har falle til det nivået der (7) er oppfylt. Dersom vi startar med eit lågare nivå på sysselsettinga, vil prosessen gå den andre vegen inntil det same punktet er nådd.

Konklusjonen blir: *Enda om lønsutviklinga på kort sikt er bestemt av graden av press i arbeidsmarknaden, så gjeld hovudkursteorien likevel for lønsutviklinga på lengre sikt.*

Eit kritisk punkt i argumentasjonskjeden over var at ein auke i lønsnivået utover det hovudkursteorien skulle tilseia fører til eit fall i total sysselsetting. At sysselsettinga i konkurranseutsett sektor går ned, er det liten grunn til å tvila på. Det har og negative multiplikatorverknader på sysselsettinga i skjerma sektor. På den andre sida kan ein lønsauke ha inntektsfordelingsverknader som drar i retning av større innanlandsk etterspørsel. Vår føresetnad er at desse effektane ikkje er store nok til å hindra at resultatet alt i alt blir ein nedgang i total sysselsetting.

Eit anna forhold som kan hindra at total sysselsetting går ned, er at staten set inn tiltak for å halda sysselsettinga oppe, f.eks. ein ekspansiv finanspolitikk.

3. Finanspolitikk og inflasjon

Ein ekspansiv finanspolitikk kan i den økonomien vi ser på, ta to hovudformer: Auka offentlege kjøp

av skjerma varer og reduksjon av skattane. Begge delane vil etter kort tid føra til større sysselsetting innanlands, jfr. Rødseth (1979). Dermed vil lønsstigninga bli større. Vi får den same prosessen som vi nettopp har gjort greie for, der lønsstigninga fører til at sysselsettinga svarer til hovudkursen. Ein ekspansiv finanspolitikk som er slik at dei offentlege utgiftene permanent blir auka til eit høgare nivå, vil altså føra til større inflasjon, men berre for ei tid. Etter kvart vil økonomien på nytt nærma seg mot hovudkursen, men med ein høgare relativ pris på skjerma varer og lågare driftsmargin i konkurranseutsett sektor. Eksportoverskottet vil vera mindre enn før.

Inflasjonen kan haldast på eit nivå høgare enn hovudkursen for ein lengre periode ved at det offentlege stadig kompenserer for bortfallet av sysselsetting i den konkurranseutsette sektoren ved å føra ein stadig meir ekspansiv politikk, slik at sysselsettinga heile tida blir halden over det nivået som gir lønsstigning lik hovudkursen. Ein slik politikk vil føra med seg stadig større underskott på driftsbalansen med utlandet. Før eller seinare vil landet sleppa opp for valutareservar og utlandet vil slutta å gi lån, slik at ei omlegging av politikken vil tvinga seg fram. Landet vil måtta gi opp enten den høge sysselsettinga eller den faste valutakursen. I det første tilfellet vil vi få ei tilbakevending til hovudkursen. I det andre tilfellet er vi over i systemet med flytande valutakursar, som vi skal ta opp seinare.

Ved å føra ein stadig meir kontraktiv finanspolitikk og halda sysselsettinga konstant på eit nivå under det som svarer til hovudkursen, kan eit lite land i prinsippet i ganske lang tid halda ein lågare inflasjon enn det hovudkursen tilseier. Men av politiske grunnar vil ein slik politikk med stadige innstrammingar, aukande driftsoverskott med utlandet og relativt høg arbeidsløyse neppe la seg gjennomføra særleg lenge.

Oljeinntektene har endra situasjonen litt for Norge. Vi har fått større spelerom i utanriksøkonomien. Derfor kan vi halda ein ekspansiv finanspolitikk med underskott på driftsbalansen gåande lenger enn før. At vi tar i bruk oljeinntektene, medfører i seg sjølv at skjerma varer må gå opp i pris relativt til konkurranseutsette varer (jfr. Eide 1973), og at inflasjonen der for ei tid må liggja over hovudkursen. Gjennom denne prosessen vil den tradisjonelle konkurranseutsette industrien bli redusert i omfang. Det kan truga sjølv stabiliteten i systemet. Som før nemnt, kan ei lønsstigning føra til at etterspørselen etter skjerma varer og sysselsettinga i skjerma sektor går opp. Så lenge ein stor del av arbeidsstyrken finst i den konkurranseutsette sektoren, kan vi likevel vera nokså sikre på at den totale sysselsettinga går ned. Men når den tradisjonelt konkurranseutsette sektoren blir for liten, kan ein lønsauke medføra høgare i staden for lågare sysselsetting. Da er det altså slik at når lønningane går opp, så går sysselsettinga opp og

dermed stig lønningane enda meir. Det fører igjen til høgare sysselsetting osv.

At sysselsettinga i konkurranseutsett sektor blir mindre, kan altså føra til at økonomien blir ustabil. Derfor er det nå viktigare enn før å halda fast på dei andre automatiske stabilisatorane som finst. Den viktigaste av desse er kanskje det progressive skattesystemet. Når lønningane går opp, så går disponibel inntekt opp mindre enn proporsjonalt med lønningane. Det hjelper til å hindra at lønnsstigninga får for stor verknad på etterspørselen etter skjerma varer. Derfor er det farleg å gjennomføra ei full indeksering av skattesystemet etter lønsnivået. Ei indeksering etter hovudkursen vil derimot ikkje setja stabiliteten i fare, jfr. Rødseth (1981 a).

4. Penge- og kredittpolitikk.

Systemet med fast valutakurs medfører at sentralbanken har plikt til omveksling av valuta. Det medfører igjen at banken ikkje kan utøva nokon direkte kontroll med pengemengden. Styresmaktene kan likevel nytta vanlege pengepolitiske verkemiddel som f.eks. marknadsoperasjonar, reservekrav og diskontoen. Graden av kontroll som desse midla gir over pengemengden og rentenivået avheng av graden av kontroll med og hindringar for kapitalrørsler mellom landet og utanverda.

Med fullstendig frie kapitalrørsler blir rentenivået innanlands bestemt av rentenivået i dei internasjonale finansmarknadene, i alle fall så lenge det ikkje rår tvil om valutapolitikken. Tradisjonell pengepolitikk kan da ikkje påverka rentenivået og derfor heller ikkje etterspørselen etter varer og tenestar. Det finst da ingen kanal som pengepolitikken kan påverka inflasjonen gjennom. I ein slik situasjon er det tøv å snakka om pengemengdevekst som årsak til inflasjon. I staden vil inflasjonen bestemma kor stor pengemengde folk ønskjer å ha. Den pengemengden kan dei skaffa seg ved å veksla om utanlandsk valuta. Inflasjonen blir årsaka til veksten i pengemengden, ikkje omvendt.

Det norske systemet er for uoversiktleg og komplisert til at eg kan kommentera det i detalj her. Men etter mi oppfatning er det slik at:

- vi har ganske stor grad av frie kapitalrørsler.
- via penge- og kredittpolitikken kan vi berre i lita utstrekning påverka investeringane i dei større bedriftene.
- kredittpolitikken har størst verknad på dei sektorane som i særleg grad nyttar seg av subsidiert og kvantumsregulert kreditt frå statsbankane, dvs. bustadbygginga, landbruket og kommunane.

Reguleringane av den innanlandske kredittmarknaden er kanskje ei større hindring enn reguleringane av kapitalrørslene, for at det internasjonale rentenivået skal få fullt gjennomslag i Norge.

Ei tilstramming av kreditten vil under norske forhold verka på liknande måte som reduserte offentle-

ge kjøp av varer og tenestar. Vi vil altså først få ein reduksjon i inflasjonen og så ei tilbakevending til hovudkursen på grunn av Phillipskurvemekanismen. Men verknaden vil og bli underminert av auka kredittstrøyming frå utlandet. Grensene for kva som er oppnåeleg i kredittpolitikken kan vera nokså snevre. Så lenge valutakursen ligg fast, er ikkje penge- og kredittpolitikken eigna til å redusera inflasjonen.

5. Flytande kursar.

Saka stiller seg ganske ulikt ved flytande valutakursar. Ved frie kapitalrørsler er det rett nok da og lite pengepolitikken kan gjera for å påverka avkastningskravet til realinvesteringar. Det vil også i dette tilfellet bli bestemt på dei internasjonale kapitalmarknadene. Men fordi sentralbanken ikkje er pliktig til å veksla om valuta, vil han i prinsippet kunna kontrollera pengemengden.

Penge- og kredittpolitikken vil påverka den valutakursen som blir bestemt i valutamarknaden. Ein stram penge- og kredittpolitikk vil føra til revaluering, ein mindre stram til devaluering. Ved ein passende pengepolitikk kan ein da i prinsippet få til ei revaluering som er akkurat stor nok til at den importerte inflasjonen uteblir.

Enkelte økonomar har stilt opp reglar for kor mykje pengemengden bør veksa frå år til år for at vi skal få stabile prisar i ein økonomi med flytande valutakurs. Problemet med slike reglar er at i praksis har det vist seg svært vanskeleg å forutseia kva utvikling av valutakursen ein bestemt pengepolitikk vil føra til. Det skyldest sjølvstakt at valutamarknaden er ein spekulativ marknad som lett lar seg påverka av mange ulike forhold. Heller enn å la sentralbanken ha ein regel for kor raskt pengemengden skal veksa, kan det vera føremålstenleg å la banken ha ein regel for korleis valutakursen bør utvikla seg over tid og så la sentralbanken veksla om valuta i samsvar med denne valutakursregelen. Så sant inflasjonen i utlandet ikkje er alt for ustabil, skulle det da vera lettare å forutseia verknaden av politikken på det innanlandske prisnivået. Når vi har ein slik valutakursregel, er vi tilbake i det systemet vi har drøfta før og der hovudkursteorien gjeld.

Når hindringane for å flytta kapital inn og ut av landet er små, finst det grenser for kor raskt ei gradvis revaluering etter metoden over kan gjennomførast. Det reelle rentenivået vil på lengre sikt måtte vera nokså likt for plasseringar i innanlandsk og utanlandsk valuta. Det nominelle rentenivået i landet som revaluerer må derfor etter ei tid bli lågare enn i utlandet. Går revalueringa fort, kan ho krevja eit negativt nominelt rentenivå innanlands. Så lenge realrenta i utlandet er større enn null, skulle det likevel la seg gjera å revaluera nok til å stoppa den importerte inflasjonen utan å få bruk for negative nominelle renter innanlands.

Nokre amerikanske økonomar har nyleg hevda at eit system med fleire valutaer og frie kapitalrørsler i lengden berre kan eksistera dersom kursane er faste og uforanderlege, jfr. f.eks. Karenken og Wallace (1981). Ut frå det har enkelte til og med foreslått å gjeninnføra gullstandarden. Argumentet er i hovudsak at når den nominelle renta på pengesedlar er null, og kursane forandrar seg, vil realrenta på pengesedlande vera ulik. Alle vil da prøva å halda på den valutaen som revaluerer mest og kvitta seg med dei andre. Dette er berre ein variant av Greshams lov om at dårlege pengar driv gode ut av sirkulasjon. Konklusjonen er at likevekt kan i lengden berre oppnåast ved at kursane er uforanderlege. Men da er realrenta den same, og det er likegyldig for folk om dei held den eine eller den andre valutaen. Det finst ingen etterspørselsfunksjonar for dei enkelte valutaene. Likevektsvilkåra kan følgjeleg ikkje bestemma nivået på kursane. Det er da tvilsamt om valutamarknaden kan fungera i lengden, og det er best at kursane blir fastlagde konvensjonelt på same måten som kursforholdet mellom kroner og øre.

Etter mi oppfatning blir eit vesentleg moment oversett i dette resonnementet. Det ligg store innsparingar av transaksjonskostnader i at ein og same valuta blir nytta i dei fleste transaksjonane innan eit land. Kva for ein valuta som skal nyttast, er ein sosial konvensjon som i dei fleste land er lovfesta og som det skal mykje til for å endra. Skilnaden i realrente på innan- og utanlandske pengesedlar må bli ganske stor før konvensjonen vil bli rokka. At det offentlege gjer sine inn- og utbetalingar for det meste i innanlandsk valuta, medverkar sjølvsgatt sterkt til å halda konvensjonen ved like. Den transaksjonsmotiverte etterspørselen etter innanlandske pengesedlar blir ikkje borte sjølv om realrenta på utanlandske pengesedlar er større. Ein politikk med stadige re- og devalueringar lar seg derfor gjennomføra i praksis utan at den eine typen pengar forsvinn ut av bruk.

6. Inflasjonsforventningar.

Tida er nå kommen til at vi bør nøsta opp ein del lause trådar frå tidlegare. Eg har argumentert for at vanleg etterspørselsregulerande politikk har liten eller ingen verknad på inflasjonstakten på lengre sikt. Måten eg argumenterte på, kan ha gitt inntrykk av at eg meiner slike tiltak kan ha stor verknad på inflasjonen på kort sikt. I praksis har det vist seg å ikkje vera tilfellet, i alle fall for endringar i politikken av det omfanget vi er vane med. Det er truleg på mellomlang sikt, f.eks. 2-3 år, at etterspørselspolitikken har størst verknad på inflasjonen.

På heilt kort sikt er lønsutviklinga i stor utstrekning bestemt av dei forventningane som har danna seg til pris- og lønsutviklinga. Berre dersom styremaktene kan klara å bryta desse forventningane,

kan dei ha von om å oppnå raske resultat når det gjeld lønssstigninga.

Lønsutviklinga er ein treg prosess som det tar lang tid å få endra fart og retning på. Men når endringane først kjem, så kan dei bli store. Lønseksplasjonen i 1974-75 var eit eksempel på det. Det som skjedde, kan truleg i stor utstrekning forklarast slik: Den importerte prisstigninga blei i byrjinga av 70-åra stadig sterkare. Prisstigninga låg derfor heile tida over det som var venta når lønsavtalane blei inngått. I 1974 hadde partane i arbeidslivet lært seg til å venta større prisstigning ute. Dei nye lønsavtalane skulle ta omsyn til dette samstundes som dei skulle gi kompensasjon for at prisstigninga i den førre avtaleperioden hadde blitt langt høgare enn venta. Samstundes visste alle at lønstillegga måtte føra til høgare prisar på skjerma varer, ei prisstigning som det igjen blei kravd kompensasjon for. Resultatet måtte nesten bli ei kraftig lønssstigning. Ein stram arbeidsmarknad (som var blitt stram delvis på grunn av at lønssstigninga hang etter den importerte prisstigninga) og kanskje og progressiviteten i skattesystemet, drog i same retning. Ei anna sak er at mens dette hende i Norge, var utviklinga ute i ferd med å snu, slik at lønstillegga skaut over mål.

Vi har ikkje noko tilsvarende eksempel som går andre vegen. Men det er ikkje utenkjeleg at dersom den importerte inflasjonen gjennom 2-3 år heile tida kjem til å liggja under det som er venta, så vil vi kunna oppleva at lønsoppgjera blir svært så moderate.

I Rødseth (1981 b) har eg drøfta nærmare samanhengen mellom prisforventningar og lønssstigning.

7. «Dynamisk skattepolitikk».

Vi har alt omtalt den verknaden ein skattelette har på innanlandsk etterspørsel og korleis den via press på arbeidsmarknaden kan føra til at inflasjonen for ei tid blir liggjande over hovudkursen. Mange meiner at ein skattelette i tillegg har ein direkte dempende verknad på lønssstigninga på grunn av at når skatten er redusert, trengst det mindre lønstillegg for å gi den same utviklinga i disponibel inntekt. Her er det viktig å hugsa på at mens den stimulerande effekten på etterspørselen varer ved, så er den reduksjonen i lønstillegga som eventuelt blir oppnådd, ein eingongseffekt. Ved å gi ein skattelette nå, kan staten kanskje kjøpa seg til mindre lønssstigning nå. Men prisen vil vera større press i arbeidsmarknaden og større lønssstigning i ein periode framover. Nokre reknestykke som illustrerer dette finst i Eriksen, Qvigstad og Rødseth (1981).

Mekanismen som fører oss tilbake til hovudkursen vil verka sjølv om ein skattelette har ein direkte lønsdempende effekt. Ser vi heile overgangsperioden under eitt, vil skatteletten føra til større inflasjon enn vi elles ville ha fått. Det skyldest at den

relative prisen på skjerma varer må gå opp som følge av den auka etterspørselen.

Konklusjonen om bruk av skattelette som middel mot inflasjonen bør likevel ikkje bli heilt negativ. Dersom det er rett at ein skattelette har ein dempan- de eingongseffekt på lønssstigninga, så har vi her eit middel til å påverka når lønssstigninga skal komma. Det kan brukast til å få lønssstigninga til å nærma seg hovudkursen raskare enn ho elles ville ha gjort.

Eit eksempel på korleis skattepolitikken kanskje kan utnyttast er følgjande: Styresmaktene vil gjen- nomføra ei gradvis, men rask, revaluering for å redusera inflasjonen. Sidan lønningane reagerer tregt, er det fare for at lønsutviklinga i den første perioden etter omlegginga av politikken vil skyta over hovudkursen. Konsekvensen vil bli ein del arbeidsløyse på grunn av redusert konkurranseevne. Ved å gi ein skattelette samstundes med omlegginga av valutapolitikken, kan lønssstigninga bli lågare, altså meir i samsvar med den nye hovudkursen, samstundes som arbeidsløysa blir mindre. I neste omgang vil den reduserte prisstigninga føra til mindre lønssstigning. Det vil da vera nødvendig å auka skattane igjen for å unngå press i arbeidsmarknaden. Denne skatteauken kan gjennomførast utan at lønss- stigninga treng å komma over hovudkursen, sjølv på kort sikt.

Eg har her tenkt på verknaden av ein generell skattelette som gir forholdsvis like store utslag på alle inntektsnivå. Verknadene av ei omlegging av skattesystemet i meir eller mindre progressiv retning blir andre og meir kompliserte.

8. Andre kompliserande forhold.

Før eg går laus på konklusjonen må eg gjera merksam på nokre kompliserande forhold som eg ikkje har nemnt før. I tidlegare avsnitt har eg utnytta at det er ein samanheng mellom driftsmarginen og graden av kapasitetsutnytting i konkurranseutsett sektor. Bak denne samanhengen ligg ein føresetnad om ein korttids produktfunksjon med avtakande grenseproduktivitet av arbeidskraft. Dermed veit vi at utviklinga av gjennomsnittsproduktiviteten og vil variere med graden av kapasitetsutnytting. Å ta det eksplisitt med i resonnementet fører ikkje til endringar i dei tidlegare konklusjonane. Det same gjeld om vi fører inn ein tilsvarande produktfunksjon for skjerma varer.

Driftsmarginane og gjennomsnittsproduktiviteta- ne for arbeidskraft er og påverka av kapitalakkumu- lasjonen og dei strukturendringane som går føre seg i økonomien. Å spela på desse faktorane for å påverka inflasjonstakten vil neppe vera særleg effek- tivt. Men dei skaper eit problem ved at dei gjer det vanskeleg å vita kor vi er i forhold til hovudkursen. Når driftsmarginane i konkurranseutsett sektor ligg på eit visst nivå, er det vanskeleg å seia om lønningane ligg over eller under hovudkursen. Vi bør derfor

vera varsame med å proklamera kvar gong drifts- marginane går nedover at nå er konkurranseevna blitt for dårleg.

Fleire av dei tiltaka vi har omtalt tidlegare sa vi ville føra til ei endring i den relative prisen på skjerma i forhold til konkurranseutsette varer. Det gjeld når kapitalutstyret i dei to sektorane er gitt. Eitersom nye investeringar vil gå til den mest lønsa- me sektoren, så vil nyinvesteringane føra den relati- ve prisen tilbake mot det gamle nivået igjen.

Det skarpe skiljet mellom konkurranseutsette og skjerma sektorar er nyttig for å få fram ein del prinsipielle poeng. I praksis er det berre graden av skjerming som er ulik frå sektor til sektor. Derfor kan vi og få ein del avvik frå dei inflasjonsratene som hovudkursteorien predikerer. På den andre sida: Dersom lønsutviklinga kjem tilstrekkeleg langt ut frå hovudkursen, vil nesten alle sektorar bli kon- kurranseutsette. Det reduserer sjansen for store av- vik frå hovudkursen.

9. Konklusjon.

I eit lite land med ein fast valutakurs er inflasjo- nen på lengre sikt i all hovudsak bestemt av kor stor prisstigning som blir importert frå utlandet. Revalu- ering er eit nødvendig verkemiddel for å halda ei slik prisstigning under kontroll. Ingen andre verkemid- del vil vera effektive om dei blir brukt aleine. På den andre sida legg ein revalueringsspolitikk ein del restriksjonar på den finans- og pengepolitikken landet kan føra. I alle fall må valutareservane haldast på eit passende nivå. Det medfører at politikken må hind- ra stor ubalanse i utanriksøkonomien. Dessutan må mekanismen med varierende grad av press i arbeids- marknaden, den som fører økonomien tilbake til hovudkursen igjen, få lov til å verka. Innanfor desse restriksjonane er det likevel ganske stort spelerom for finans- og pengepolitikken.

Bør Norge revaluera gradvis for å unngå importert prisstigning? Sidan lønsdanninga er ein treg prosess, må vi, som forklart før, rekna med stor fare for at revaluering til å begynna med ikkje har full verknad på inflasjonen, men fører til problem med lønsemd og sysselsetting i dei konkurranseutsette næringane. Det var vel det som hende den gongen vi var medle- mer av det europeiske valutasamarbeidet. Dei nega- tive sysselsettingskonsekvensane av den gradvise re- valueringa vi da hadde, blei motverka delvis av store subsidiar og delvis av devalueringar. Dermed blei den gunstige verknaden på inflasjonen redusert. Det blei og gitt skattelette i samband med lønsoppgjera, men om det tiltaket verka, var verknaden ikkje stor nok til å hindra ei kraftig forverring av konkurranse- evna. Mekanismen med at lønssstigning fører til press i arbeidsmarknaden ble hindra ikkje berre av deva- lueringane og subsidiepolitikken, men kanskje mest av ein svært ekspansiv finanspolitikk.

Vi har i grunnen det same problemet som dei

fleste andre land: Vi kan få inflasjonen ned, men risikerer da at vi først må gå gjennom ein periode med større arbeidsløyse enn vi likar. Det er ikkje sikkert at inflasjonen er eit så stort problem at vi bør vera villige til å gå gjennom ein slik periode for å stoppa han. Vi burde kanskje føra ein politikk med eit lågare ambisjonsnivå som t.d. å unngå at inflasjonsforventningane aukar opp til eit nytt nivå. Det vil mellom anna seia at vi bør unngå kombinasjonen av ei devaluering og eit høgt innanlandsk etterspørselsnivå. Slår vi inn på ein devalueringsveg, kan det vera vanskeleg å komma ut av han igjen.

Andre og større land fører politikken mot inflasjonen med langt meir drastiske verkemiddel enn vi nokon gong vil vera villige til å ta i bruk. Derfor kan det bli vanskeleg nok for oss å hengja med på den nedgangen vi bør venta i den importerte inflasjonen sjølv utan revaluering.

I prinsippet finst det også ei betre løysing. Dersom styresmaktene samstundes med at dei revaluerer kan få overtydd alle om at inflasjonen nå vil bli redusert og få både dei store organisasjonane og folk flest til å handla deretter, så kan verkeleg inflasjonen bli re-

duisert straks utan at vi treng å gå gjennom nokon periode med ekstra stor arbeidsløyse. Slik det norske politiske systemet fungerer i dag, er dette etter mi oppfatning rein ønsketenkning.

REFERANSAR

- Aukrust, O: «Inflation in the Open Economy: A Norwegian Model», *Artikler* nr. 96, Statistisk Sentralbyrå, Oslo 1977.
- Eide, E: «Virkninger av statens oljeinntekter på norsk økonomi», *Sosialøkonomen*, 1973.
- Eriksen T., J. Qvigstad og A. Rødseth: «Finanspolitiske idikatorer og en finanspolitisk modell», *Arbeidsnotater* nr. 2, Finansdepartementet, Oslo 1981.
- Kärenken, J. og N. Wallace: «On the Indeterminance of Equilibrium Exchange Rates», *The Quarterly Journal of Economics*, 1981.
- Lindbeck, A.: «Imported and Structural Inflation and Aggregate Demand» i A. Lindbeck (red.): *Inflation and Unemployment in Open Economies*, North Holland, Amsterdam 1979.
- Rødseth, A.: «Nyare teoriar om stabiliseringspolitikk i opne økonomiar», *Sosialøkonomen* 1979.
- Rødseth, A.: «Progressive Taxes and Automatic Stabilization in an Open Economy», *Memorandum* fra Sosialøkonomisk institutt, Universitetet i Oslo 1981 a.
- Rødseth, A.: «Om prisforventningar i Phillips-kurva», *Arbeidsnotater* nr. 3, Finansdepartementet, Oslo 1981 b.

Arbeidsformidlinga

FYLKESARBEIDSKONTORET I HORDALAND, BERGEN,
SØKER

KONSULENT – UTREDNING

Arbeidsområdet er særlig utredninger, undersøkelser, prognoser og vurderinger vedrørende arbeidskraftspørsmål i fylket som grunnlag for arbeidsmarkedstiltak, etablerings- og lokaliseringssaker, fylkesplanen m.v.

Fylkesarbeidskontoret er under omorganisering. Dette kan medføre endringer i stillingens arbeidsområde.

Søkere bør ha høgere utdanning, fortrinnsvis sosialøkonomisk. Søkere med annen god utdanning og relevant praksis kan komme på tale. Praksis fra utredningsarbeid er en fordel. Vi ønsker søkere av begge kjønn.

Stillingen er lønnet i lønnstrinn 18/21 i statens regulativ (brutto kr. 106 899/122 966 pr. år).

Den planlagte organisasjonsendring ved fylkesarbeidskontoret, sannsynligvis gjennomført i løpet av 1983, vil medføre at stillingen vil bli omgjort til kontorsjef i lønnstrinn 25.

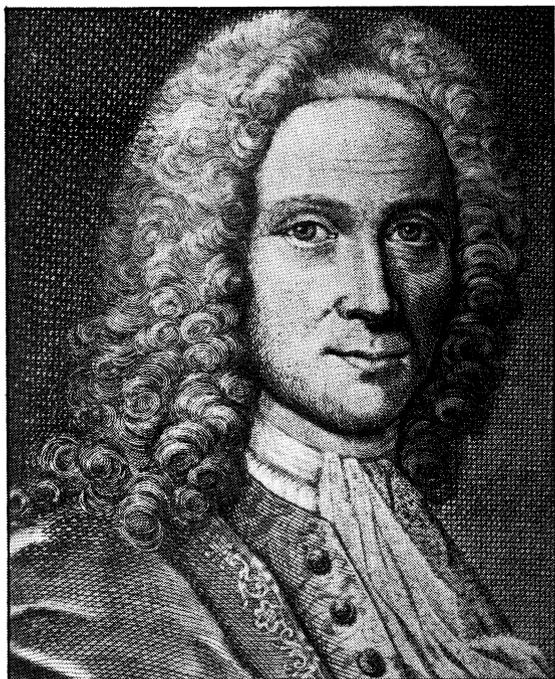
Nærmere opplysninger kan fåes ved henvendelse til kontorsjef Kjell Bernstrøm eller utredningskonsulent Inge Strandenes tlf. (05) 31 10 90.

Søknad, som fortrinnsvis skrives på eget skjema som fåes ved Arbeidsformidlingens kontor, sendes
FYLKESARBEIDSKONTORET I HORDALAND
Postboks 279, 5001 Bergen innen 29.10.82.

– også en økonomisk tenker

AV
ARILD SÆTHER

Sosialøkonomen begynner i dag en ny serie om tidligere norske økonomer og økonomiske tenkere som skal komme i omtrent annet hvert nummer. Første mann ut er Arild Sæther som har laget et portrett av en kjent dansk-norsk forfatter fra en noe ukjent synsvinkel.

Ludvig Holberg (1684–1754) har gått over i historien som Nordens Voltaire eller Swift. Med sine komedier forlyster og forhåpentligvis ergrer han den dag i dag et stort publikum. At Holberg også var en samfunnsviter og økonom er ukjent for de fleste. Årsaken til dette er nok dels at hans arbeider på disse områdene ikke innehar noen stor plass i hans samlede produksjon. Imidlertid er det beklageligvis også et faktum at svært få har interessert seg for Holbergs innsats på disse områdene.

Holberg er født i Bergen i 1684. Hans studier ved Københavns Universitet tok til i 1703. I løpet av ett år tok han både filosofisk og teologisk eksamen. Deretter studerte han nyere språk. I de neste årene førte han en omflakkende tilværelse inntil han i 1716 slo seg ned i København. I 1717 ble han utnevnt til professor i metafysikk. Hans tiltredelsestale er omtalt som en liktale over metafysikken som ble drevet etter skolastikkens spissfindigheter. Professor i la-

tinsk litteratur ble Holberg i 1720, og i 1730 ble han utnevnt til professor i historie. I 1736 ble han universitetsrektor, og etter syv år i denne stillingen ble han på grunn av sin praktiske og økonomiske sans, bedt om å overta som universitetets kvestor (tilsvarende vår tids universitetsdirektør?), men beholdt sin professorstilling og tittel. Etter lengre tids sykdom døde Holberg i 1754.

Det bør nevnes at Holberg, i tillegg til sin raske akademiske karriere, ved sin litterære produksjon og praktisk økonomiske sans, skaffet seg en betydelig formue. Han ble godseier i 1740, og i 1747 ble han av Fredrik V utnevnt til baron.

Holbergs *litterære produksjon* startet i 1711 da han utgav «Introduktion til de fornemste europæiske Rigers Historier». Hans tredje bok, *Introduktion til Naturens og Folkerettens Kunskab*, utkom i 1715 (1716). I denne boken som vi skal komme tilbake til, satte han moderne filosofiske retninger innenfor rettsvitenskapen opp i mot de teologiske og tok klar stilling for dansk-norsk lov mot romerretten. Holbergs folkerettskunnskap bygget i stor grad på nyere rettsfilosofier. Oppsiktsvekkende for datidens forfattere er det at Holberg selv understreker dette. På tittelbladet til førsteutgaven (1715) stod det at innføringen var «uddragen av de fornemste Juristers besynderlige Grotii, Pufendorfs, og Thomasii Skrifter».

I 1719 utga Holberg begynnelsen av «*En sandfærdig ny Vise om Peder Paars*». Litteraturkritikerne var enige med Holberg som selv hevdet at dette komiske epos førte den dansknorske skjønnlitteraturen inn i den moderne europeiske. Peder Paars holdt på å falle som offer for sensuren, men Fredrik IV's sunne sans reddet den og forfatteren. I årene fram til teateret Den danske Skueplads ble stengt i 1727, utgav Holberg sine første komedier. Av disse er kanskje «*Politiske Kandestøber*» og «*Jeppe*» i dag de mest kjente.

Etter som Holberg ble eldre, vendte han tilbake til vitenskapelig virksomhet, og i 1727 skrev han sin første Epistola, begynnelsen til en slags memoarer

hvor han gir ettertiden et innblikk i sitt liv og sine tanker, også om økonomiske spørsmål.

Sitt syn på handels- og industriforhold la han også i 1728 fram i «Samtaler hinsides Elben». Og året etter utgav han en kulturhistorisk og institusjonssosiologisk studie. «Danmarks og Norges beskrivelse». Holberg var ikke noen pedagog når det gjaldt sine forelesninger. Disse så han forøvrig på som svært ufruktbare. Hva han manglet i sin muntlige framstilling tok han imidlertid igjen ved å skrive lærebøker i historie og geografi. Hans store verk «Danmark Riges Historie» som utkom på dansk i 1736, fikk svært stor betydning. Det var ikke bare en lærebok i stoffutvelgelse og fortellerkunst, men den ga større grupper av folket som kunne lese, men ikke mestret latin, mulighet til å lese sitt lands historie¹⁾.

I årene som fulgte utgav Holberg flere historiske bøker, hvorav de mest kjente eller minst glemte er «Alminnelig kirkehistorie» fra 1740 og «Den jødiske Historie» fra 1742.

«Niels Klims underjordiske reise» utkom på latin i Leipzig i 1741. Den ble imidlertid oversatt og utgitt på dansk i Holbergs navn i året etter. Boken vakte stor oppsikt, og satirene særlig på det religiøse området, var så skarp at pietistene reagerte ganske voldsomt. Boken inneholder også en del tanker om økonomiske forhold som vi skal komme tilbake til.

Da Christian VI døde, tapte pietistene mye av sin makt slik at teateret Den danske Skueplads ble gjenåpnet i 1747. Holberg tok aktiv del i oppstartingen og skrev blant annet flere mindre komedier som imidlertid ikke har vunnet noen særlig anerkjennelse.

Holberg har ikke gitt noen samlet framstilling av sine økonomiske synspunkt. Disse synspunktene må slik den danske økonomen Bisgaard (1902) uttrykte det «søges trindt om i han værker, hvor de forekommer leilighetsvis, i forbigående, ofte blot at lese mellom linjene».

Av denne grunn er verdilæren hos Holberg særlig interessant. Den er framsatt fullt ferdig i et eget avsnitt Om Værdie i boken Introduktion til Naturens og Folkerettens Kunskab som utkom i 1715. Selv om Holbergs verdilære er sterkt påvirket av og kanskje også delvis lånt fra den tyske rettsfilosofen Samuel von Pufendorf er det oppsiktsvekkende at han allerede i 1715 ifølge Bisgaard behandlet «så godt som alle de momenter, verdilæren regnende med, lige indtil den matematiske skole med Jevons, Wallras og den østerigske med Menger og Böhm-Bawerk i spidsen, indførte nye befrugtende synsmåder og synspunkter i den». Det er ihvertfall et spørsmål om ikke en del av den ære den italienske prest og økonom Ferdinando Galiani (1728–87) har fått for å ha løst det såkalte «paradox of value» burde overføres til Holberg eller til Pufendorf og Holberg.

¹⁾ I 1737 gav han også ut en beskrivelse av sin fødeby.

Holberg besvarte spørsmålet hva verdi er på følgende måte: «Samme Quantitet eller Sagers og Gierningers Gyldighet kaldes Værdie, Saadan Værdie er tvende slags, det første bestaar udi Sagerne og Gierningene i sig selv, saavidt de forskaffe Mennesket nogen Nytte, og naar en Ting forvexles (byttes) med hinanden, saasom allene har været brugelig udi de første Tider; Det andet slags Værdie består udi Penge og deslige, saavidt som de forstaar at indeholde virtualiteter alle Ting og Gierningers Gyldighet udi et tilfelles Maal. «Han skjelner altså først mellom bruksverdi og bytteverdi og deretter mellom realverdi og pengeverdi.

Imidlertid er Holberg også klar over at noen ting er nyttigere selv om de ikke har noen pris, og at skjeldne ting kan ha høy pris selv om de ikke har noen stor nytte. «En ting som udi seg selv er ringe og unyttig skattes undertiden høyere end en andens, som både er nyttig og fornøden, Aarsagen dertil er Dens Rarhet, hvilken Endeel selv forårsager og holder for et Arkanum og Hemmelighet udi Kiøbmandskab.» I tillegg hevdet Holberg at også rent subjektive momenter spiller en rolle for verdidannelsen og prisdannelsen.

Holberg understreker at disse synspunktene bygger på samfunnsforhold hvor selgerne og kjøperne står fritt overfor hverandre. De som lever i den naturlige frihet kan selv sette prisen på deres varer mens de «som leve under Regjeringer» må finne seg i inngrep i prisdannelsen.

Holberg legger også vekt på å få fram at når kjøpmennene kan ta en høyere pris enn den de kjøpte varen for, så skyldes dette vanligvis det arbeid og den kostnad som er forbundet med transport av varen. Selve produksjonskostnadene omtaler han ikke.

I verdilæren snakker Holberg om frihet, det gjør han også i en rekke sosiale spørsmål. Vornedskabet som i navnet men ikke i gavnet var avskaffet i 1702, holdt Holberg som en sosial ulykke. Han gikk også inn for en rettferdig fordeling av samfunns- og ikke minst kulturgodene. Imidlertid må det understrekes at hans form for rettferdighet var bestemt utifra de gitte samfunnsforhold. Holberg hadde imidlertid en sosial samvittighet som målt med samtidens målestokk, var oppsiktsvekkende. Hans syn her fikk svært stor betydning for den holdning samfunnsvitene og økonomer som kom etter han, inntok.

Politisk frihet var ikke Holberg tilhenger av. Et opplyst enevelde hvor Kongen var til for folkets skyld, fant han som det beste under de rådende samfunnsforhold. Hans syn var nok her preget av hans erfaringer under reisene ute i Europa. Nederland var til eksempel styrt av et oligarki av forretningsfolk. De negative sidene ved dette styret har nok farget Holbergs syn på spørsmålet om politisk frihet.

Selv om Holberg ikke helt klarte å frigjøre seg fra det tradisjonelle merkantilistiske syn på industrien

og håndverket som den viktigste kilde til velstand, fikk landbruket en stadig sterkere stilling i hans litterære produksjon. I landet Potu i Niels Klims reiser er rangordningen bønder, fabrikanter, håndverkere, filosofer og akademikere av begge kjønn (!), kunstnere, kjøpmenn og hoff-folk. Dette syn blir også utdypt i flere av de epistlene Holberg skrev. Holberg utviklet seg med andre ord i retning av fysiokratene i næringspolitikken.

Befolknings spørsmålet var stadig framme i samfunnsdebatten på syttenhundretallet. Holberg inntar også her et standpunkt som ihvertfall tidlig på syttenhundretallet sto i strid med merkantilistene. Han advarte sterkt mot at staten forsøker å øke folketallet ved å stimulere til ekteskapsinngåelse og økt barneavl. Samtidig holdt Holberg fast ved sitt sosiale syn: Skattelettelse for familier med barn.

Ludvig Holberg uttalte seg om de fleste av de økonomiske spørsmål som var oppe i tiden. Han hadde også utradisjonelle synspunkter på de fleste av disse spørsmålene. Holbergs store betydning for den økonomiske tenkning ligger imidlertid ikke så mye i hans økonomiske forfatterskap og hans holdning til tidens spørsmål. Hans største betydning ligger i den innvirkning hans samlede litterære produksjon fikk på den kulturelle utvikling, og det syn han hadde for den økonomiske vitenskaps betydning og den direkte innsats han ytet for å fremme denne vitenskap.

Holbergs syn på hvilke vitenskaper som burde fremmes, kommer kanskje klarest til uttrykk i Niels Klims reiser. Om Akademierne i Potu sier han: «De Videnskaber, som læres der, ere Historien, Oekonomien, Mathematiken og Lovkyndigheden.» I praksis forsøkte Holberg å få gjenklang for disse ideene ved sin virksomhet som professor og administrator ved Københavns Universitet og ikke minst ved sin innsats for gjenoprettelsen av Sorø Akademi som høgskole. Gjenoprettelsen i 1747 ble gjort finansielt mulig ved at Holberg i flere omganger testamenterte hele sin formue til akademiet. Holberg øvde imidlertid også sterk innflytelse på akademiets læreplan og organisasjon. Oppgaven var da også å skape et alternativ til det teologipregede universitet og plassere de moderne økonomiske problemer sentralt i studiet. Dette lyktes også. I perioden 1750–80 fungerte Akademiet som det akademiske hjemsted for

samfunnsviterne og samfunnskritikerne. Holberg la med andre ord her grunnlaget for den oppblomstring av den økonomiske tenkning om fant sted på midten av 1700-tallet.

Sorø Akademiets teoretisk økonomiske blomstringstid hadde forøvrig nær tilknytning til gjennombruddet innen den økonomiske litteratur. Dette gjennombruddet hadde Danmark og Norges Oeconomiske Magazin som sentrum. Med Erik Pontoppidan (1698–1764) som initiativtaker og redaktør utkom tidsskriftet i åtte år fra 1757–64 med et bind om året. Ved siden av dette tidsskriftet utkom også tidsskriftene Oeconomiske Journal og Oeconomiske Tanker til Høyere Eftertanke.

Innholdet i disse tidsskriftene og da særlig i det Oeconomiske Magazin er helt utrolig. Samfunns spørsmål blir her for første gang tatt opp til vitenskapelig analyse og drøfting. Utenlandske avhandlinger blir oversatt og debattert med henblikk på spesielle forhold i Danmark og Norge. Norske økonomiske problemer og norske forfattere kom til å inneha en fremskutt plass i disse tidsskriftene.

At Holberg også sterkt hadde bidratt til å legge grunnlaget for denne virksomheten, er udiskutabelt.

Gjennombruddet for den teoretiske økonomi i Danmark-Norge kom altså like etter Holbergs død. Grunnlaget ble imidlertid uomtvistelig lagt av Ludvig Holberg selv om kanskje den danske professor Max Kjær Hansen (1954) går vel langt når han antyder at han er selve grunnleggeren av den teoretiske økonomi, så var ihvertfall Holberg en betydelig økonomisk tenker.

LITTERATUR:

- Holger Ludvig Bisgaard: Den danske nationaløkonomi i det 18. århundre. Et afsnit af nationaløkonomiens historie i Danmark. H. Hagerups forlag, København 1902.
- Danske økonomer. Festskrift i anledning af Socialøkonomisk Samfunds 75 års Jubilæum. Samfunnsvitenskapelig forlag. København 1976.
- Max Kjær Hansen: Økonomen Ludvig Holberg. Borgen Forlag, København 1954.
- Ludvig Holberg: Værker i tolv bind: digteren – historikeren – juristen – vismanden. Udgivet med innledning og kommentarer af F. J. Billeskov Jansen, Rosenkilde og Bagger, København 1969–71.
- Arild Sæther: Den økonomiske tenkning i Danmark – Norge på 1700-tallet. ADH Skrifter 1981:1.

DEBATT

Modellutvikling og modellbruk

– eit svar til Arne Jon Isachsen og eit spørsmål til Statistisk Sentralbyrå

AV
ASBJØRN RØDSETH

Konkurransen mellom modellar?

Arne Jon Isachsen går i ein artikkel i septembernummeret inn for at fleire miljø bør bli tilført ressursar for å utvikla eigne makroøkonomiske modellar for prognoseføremål. Fleire institusjonar skal så konkurrera om å laga dei beste prognosene.

Isachsen viser til at vi økonomar doserer at alle andre bør konkurrera. Det er vel å ta litt hardt i. Vi lærer jo og at ved stordriftsfordelar kan ein likevektssituasjon med fullkommen konkurranse aldri realiserast. Den beste løysinga kan da vera eit monopol kontrollert av eit offentleg organ. Mykje tyder på at prognosebransjen er ein bransje med stordriftsfordelar.

Sett at fleire miljø likevel får tilført omlag like store ressursar for å utvikla makroøkonomiske modellar og laga prognoser. Vil ikkje kvaliteten på prognosene raskt avgjera kven som byggjer på dei beste teoriene? Etter mi oppfatning undervurderer Isachsen her problema med å vurdere kvaliteten på prognoser. Den som i sommar spådde sol og pent, varmt ver kvar dag, ville fått mykje rett, men trong ikkje derfor å vera ein god meteorolog. Å spå veret om vinteren er ikkje det same som om sommaren. Med fleire modellgrupper som får omlag like store ressursar, er det all grunn til å venta at det må gå fleire tiår før ei seriøs vurdering kan gi konklusjonar om kva for modellar som gir «best» prognoser. I mellomtida vil sannsynlegvis modellane vera forandra og modifiserte slik at samanlikninga likevel har liten verdi. Ein fare er at eit godt treff for ein modell i ein periode kan gi overdriven tillit til den modellen framfor dei andre.

Alternativ teori til MODIS?

Nye miljø skal i følgje Isachsen utvikla sine modellar basert på eit anna teorigrunnlag enn MODIS. MODIS blir i dag først og fremst brukt til å ta vare på dei definisjonssamanhengane som er innebygde i nasjonalrekneskapen. Desse definisjonssamanhengane kjem heller ikkje dei konkurrerande modellane utanom. Den teorien som er innebygd i MODIS, er

ikkje stort meir enn det som ligg i føresetnaden om faste kryssløpskoeffisientar og i dei likningane som fordeler den totale konsumetterspørselen på enkeltvarer. Behovet for alternativ teori er neppe særleg påtrengjande her.

Det Isachsen tydelegvis vil ha, er modellar som inneheld *meir* teori enn MODIS. Det ønsket sluttar eg meg til, men det ville unekteleg vera nokså rart om Finansdepartementet skulle løyva pengar til ei rad ulike institusjonar for å utvikla meir omfattande modellar (modellar med fleire endogene og færre eksogene variablar) så lenge departementet og Statistisk Sentralbyrå ikkje sjølv har klart å skaffa seg ein slik modell. (Eg ser da bort frå MSG, som er uinteressant når vi er opptatt av prognoser for dei nærmaste åra.) Nå har det i Departementet, Byrået og Norges Bank gått føre seg eit ganske stort arbeid med utvikling av nye modellar (FINMOD, KONK, KPM, KRØSUS osv.), men desse modellane omfattar stort sett berre lausrivne blokker av økonomien. (FINMOD er eit unntak frå det siste.) Det bør vera noko å tenkja over for fleire, at dersom innsatsen på desse små modellprosjekta hadde blitt konsentrert om å laga ein samlande modell for heile økonomien, så hadde vi i dag sannsynlegvis hatt ein modell av den typen som Isachsen etterlyser med meir teori innebygd.

Ressursbruken

Røynselene med dei modellprosjekta eg nettopp nemnde, viser at med moderne teknikk skal det ikkje så store ressursar til for å stilla opp ein forholdsvis stor modell og få han programmert på datamaskinen. Ved å gjetta på koeffisientane kan ein så produsera dei resultatane ein vil ha og, som vi har sett eksempel på, oppleve at prediksjonane blir tatt seriøst av avisene.

For internt bruk t.d. i Finansdepartementet kan det vera svært nyttig å formalisera dei oppfatningane ein har av korleis økonomien fungerer ved å skriva ned matematiske relasjonar og talverdiar for koeffisientar. Men skal modellar frå institusjonar som BI, Universitetet i Oslo eller Handelshøgskolen ha rimeleg krav på offentleg interesse, må dei byggja på eit solid økonometrisk arbeid for talfesting av relasjonane. Her går det fort mange årsverk.

I lengden vil det likevel vera sjølvne drifta av modellane som medfører dei største kostnadene. Modellane må stadig oppdaterast ettersom nye nasjonalrekneskapstal blir klare. Nye eksogene anslag må stadig produserast, og til det trengst eit overvakingssystem for både innanlandsk og utanlandsk økonomi. Politiske vedtak må omsetjast til språket i modellen. Alt dette må gjerast i ganske stor detalj, for skal modellen kunna vera nyttig i drøftinga av alternative former for politikk, kan han ikkje vera alt for aggregert. Resultata skal presenterast og samanliknast med dei frå andre modellar. Dessutan må

modellane reviderast for å ta omsyn til endra definisjonar i statistikken, nye offentlege verkemiddel, omleggingar av skattesystemet osv. Arbeidet på alle desse felta skal kunna gå vidare sjølv om ein person blir borte.

Dersom dei alternative modellane skal tena anna enn reint interne eller pedagogiske føremål, må det ein ressursinnsats til som for norske økonomiske forskningsmiljø er ganske formidabel. Isachsen har sjølv indirekte peika på at dei personane det vil vera snakk om å setja inn, har ein ganske høg alternativkostnad. Han nemner jo at det finst alvorlege manglar i det statistiske grunnlaget for økonomisk planlegging (mangelen på kvartalsvis nasjonalrekneskap og skikkeleg arbeidsmarknadsstatistikk). Eit betre statistikkgrunnlag må vera viktigare enn at vi får fleire alternative modellar.

Konstruktivt modellmangfold

Vi må gå ut frå at Byrået omkring den aggregerte versjonen av MODIS vil byggja opp ein større modell med eit meir omfattande teoriinnhald. Eg sluttar meg fullt ut til tanken om at ein slik modell bør vera tilgjengeleg til bruk for andre enn Finansdepartementet. At den skal vera tilgjengeleg vil ikkje berre seia at dataprogramma kan brukast av andre, men må og innebera at eit sett av eksogene anslag blir offentleggjort. Elles ville i praksis berre institusjonar med svært store ressursar vera i stand til å bruka modellen på ein fornuftig måte. Dersom berre sjølve modellen og ikkje dei eksogene anslaga blir tilgjengelege, vil dette frå ein demokratisk synsstad vera verre enn om Departementet og Byrået nektar alle andre å bruka modellen.

Tanken om at mange miljø bør medverka til å utvikla modellapparatet og gjera prognosene betre, er og god. Ny teknikk gjer at vi nå, dersom Byrået

vil, kan oppnå det på ein effektiv måte utan at vi treng å byggja opp fleire parallelle modellgrupper. Datateknikken har gjort det til ei enkel og billeg sak å kopiera og overføra modellar til andre brukarar. Det er og blitt enkelt å byta ut likningar og koeffisientar, å leggja til nye likningar, å snu om på kva variablar som skal vera endogene og eksogene osv. Når ulike modellvariantar på denne måten blir laga frå eit felles utgangspunkt, vil det vera lettare å samanlikna kvaliteten av resultatane enn når vi har heilt ulike modellar. Dessutan vil ofte alternative formuleringar av ei enkelt likning kunna prøvast mot heilt andre typar data enn dei vi må bruka for å samanlikna fullstendige makromodellar mot kvarandre.

Følgjande program kan gjennomførast:

- Statistisk Sentralbyrå utviklar og driv ein forholdsvis aggregert makromodell.
- Modellen med eit sett av eksogene anslag (som helst skal vera i samsvar med gjeldande Nasjonalbudsjett) blir gjort tilgjengeleg for brukarar utanfrå.
- Forskningsinstitusjonar får høve til å kopiera modellen og å eksperimentera med reformuleringar av han.
- Arbeidet ved andre institusjonar kan igjen bli utgangspunkt for at Statistisk Sentralbyrå reviderer sin versjon av modellen.

Gjennom dette programmet skulle vi kunna oppnå det meste av det Isachsen ønskjer i artikkelen sin, men med langt mindre bruk av ressursar enn om kvar institusjon skal utvikla og driva sin eigen modell. Spørsmålet som har stor interesse for mange er om Statistisk Sentralbyrå kan tenkja seg å gå med i ei ordning som den eg har skissert.

ØKONOM – Nyopprettet stilling –

NO-RE-FARM er den utenlandske legemiddelindustriens bransjeorganisasjon i Norge. Foreningens medlemmer står for 75% av legemiddelomsætningen her i landet.

NO-RE-FARM's sekretariat skal utbygges og vi søker etter økonom som vil få som hovedoppgave å samle inn og bearbeide helseøkonomiske data fra inn- og utland. Økonomen skal også ha ansvar for innsamling og ajourføring av statistiske data bransjen benytter i forhandlinger med myndighetene. Funksjonen er tillagt styring og kontroll av foreningens driftsbudsjett.

Vi tenker oss stillingen besatt av en nyutdannet sosial-, sivil- eller bedriftsøkonom som vil satse på å arbeide på et nytt økonomisk område. Stillingen er tillagt strategisk ansvar og forutsetter deltagelse på høyt nivå i foreningen.

Betingelser om lønn, pensjonsordning o.l. etter avtale.
Tiltredelse 1.1. 1983.

NO-RE-FARM

Forening for Norske Representanter for Utenlandske Farmasøytiske Fabrikker
Hegdehaugsveien 36, Postboks 7097, Homansbyen, Oslo 3.

BOKANMELDELSER

A. SÆTHER:

Mikroøkonomisk analyse, 2. utg.,
Tanum-Norli, Oslo 1981.

Å gjeva seg i kast med å skriva ei lærebok i mikroøkonomi på norsk syner ein god del mot, og Sæther lyt fagnast for dette motet. Det finst alt ei stor mengd framifrå utanlandske lærebøker i faget som det er vanskeleg å tevla med, både fagleg og pedagogisk. No er det ein gong slik at mikroteorien i hovudsak er eit metodeapparat som er felles for alle økonomar, same kva land dei kjem frå. Institusjonelle tilhøve i Noreg har inkje å seia for måten ein lærer frå seg mikroøkonomi på til norske studentar; dette til skilnad frå til dømes makroøkonomien der ein i langt større mon lyt fokusera på nasjonale tilhøve i undervisningi. Den viktigaste føremonen som ein kan venta seg, er difor språket. Dei fleste norske studentar vil finna ei velskrivi bok på norsk lettare enn ei tilsvarande bok på eit framand mål.

Sæther si bok er velskrivi; ho er for det meste klår og pedagogisk. Spørsmålet er berre om den språklege føremonen er stor nok til å vega opp ein del, etter mi syn, faglege ulempor.

Boki må i hovudsak vera skrivi med tanke på innføringskurs i økonomi ved distriktshøgskulane og, i litt mindre grad, ved universiteti og dei vitskapelege høgskulane. Hovudvekta i boki er lagd på konsumentteorien og produsentteorien som tek opp om lag 75 prosent av teksten. Marknadsteorien fær ein relativt liten plass med om lag 20 prosent. Resten er ei innleiing.

Boki har som sagt både sterke og svake sidor. Me ser på dei sterke fyrst. Boki er velorganisert og oversiktleg. Ho tek til med ei innleiing som drøftar mikroøkonomikken som lære utfrå ein filosofisk og metodologisk synsstad. Deretter tek Sæther opp konsumentteorien. Fyrst fær me ei ålmen orientering, så vert dei grunnleggjande føresetnadene i teorien drøfta og dei viktigaste generelle resultati vert presenterte. Desse vert tillempa på ulike emne, til dømes rasjonering, tilbod av arbeid og forbruk over tid. Desse tillempingane er vel valde og drøfta på ein klår og grei måte. Same klåre disposisjon finn me òg i drøfting i av produsenten si tilpassing og marknadsteorien. Sæther skriv vidare eit enkelt og lettlese språk og har ofte gode og pedagogiske poeng.

Jamvel om ein altså kan seia mykje godt om framstillingsformi i boki, kan ein diverre retta ein god del seriøs kritikk mot innhaldet. Fyrst ein ålmen observasjon. Dei fleste resultat i boki er rekna ut på

tradisjonell måte med hjelp av enkel differentialkalkyl og deretter illustrerte i diagram. Ein spør seg om det ikkje er litt for mykje matematisk eksersise og formalisme og for lite diskusjon av det økonomiske innhaldet. Av og til sit ein att med kjensla av at alt, som kan, må deriverast. Mange fenomen kunne med fordel og mykje enklare ha vore drøfta berre i diagram. Faren for at lesaren ikkje skal sjå skogen på grunn av tre, skulle dermed verta mindre.

Mitt alvorlegaste motlegg er mot framstillingi av konsumentteorien. Sæther legg her stor vekt på kardinal nytteteori. Han drøftar omgrep som nytteakselerasjonar, avtakande grensenytte og komplementaritet og alternativet i nytta (avhengig av teiknet på dei kryssderiverte av nyttefunksjonen); omgrep som ikkje i det heile er operasjonelle og difor, i alle høve i ei elementær lærebok, heilt uinteressante og eine og åleine eigna til å forvirra lesaren. (For å gjeva innhald til desse omgrepi lyt ein sjå på sers spesielle representasjonar av preferansane til konsumenten, og også då er dei berre interessante i den mon dei er avleidde frå primitive eigenskapar hjå preferansane og ikkje som primitive eigenskapar i seg sjølve. Eg ser her bort frå tilpassing under uvisse.) Sæther har heller ingen bruk for desse omgrepi i den vidare framstillingi. Då Sæther på side 40 skriv at han legg den målbare (dvs. den kardinale) nytteteorien til grunn for framstillingi si avdi denne godt forklårar åtferdi til forbrukaren, så er dette ei direkt villeiing. Åtferdi til forbrukaren vert like godt forklåra med den vanlege og konseptuelt monaleg enklare ordinale nytteteorien (eller valhandlingsteorien) som tek utgangspunkt i, i prinsipp, observerbare fenomen og ikkje i pseudopsykologiske vurderingar.

Mitt neste motlegg er mot produksjonsteorien. Her legg Sæther, i «god» Oslo-tradisjon, stor vekt på teknisk utleiing av produktfunksjonar. Dette vert lett for sterilt og har vel til sjuande og sist lite å seia for lesaren si forståing av dei økonomiske resultati av produksjonsteorien. Mykje skulle ha vore vunne om den bolken hadde vorte gjord monaleg mindre og illustrert med eit døme (nøttesjokolade?).

I innleiingi drøftar forfattaren skilnaden mellom positiv og normativ teori. Definisjonen av normativ teori fell meg føre å vera uklår. Ein sit lett att med det inntrykket at forfattaren meiner at positiv teori er objektiv medan normativ teori skulle vera subjektiv i det at forskaren her skulle leggja vekt på sine eigna vurderingar av kva som er «best» eller «fornuftig». Sjølv sagt er det ikkje slik. Skilnaden er at ein i normativ teori tillèt seg å bruka ei vidare klasse objektfunksjonar. Gjeve valet av objektfunksjon er

analysen like objektiv her som nokon annan stad. Det er berre valet av objektfunksjonar som er subjektivt og analysen i seg sjølv har ingenting med det valet å gjera. (I tillegg er sjølv sagt valet av føresetnader om åtferdi til aktørane i økonomien subjektivt, men dette problemet er det same for både positiv og normativ analyse.) Dette kunne ha kome klårare fram hjå Sæther.

I heile analysen nyttar Sæther ein to-gode-modell. Han burde ha sagt eitkvart om i kva mon resultat og analyse kan generaliserast til meir enn to gode.

Til slutt ein språkleg merknad. Forfattaren brukar fleire stader (i tråd med Oslo-tradisjonen) uttrykket «kostminimalisering». Dette har ingenting med svolt

å gjera, heller ikkje med lagring av ved eller borttaking av støv. Lat oss skriva «kostnad» når me meiner det. På same sida som føreåtnemnde omgrep gjer sin debut finst òg omgrepet «produktmaksimering». Konsekvens er ei dygd. Lat oss vera dygdige og også skriva «minimering»; det klingar òg fagrare.

I ei samla vurdering til slutt kjem eg til at dei ymse motleggi mine er so alvorlege at dei neppe veg opp den språklege føremonen. Studentar som greiar å lesa engelsk (eller tysk eller fransk) vil få eit mykje større utbytte av ei av dei mange framifrå standardlærebooks som ligg føre på desse språki.

Bengt-Arne Wickstrøm

---

nytt fra

FINANSIERING AV OFFENTLIGE TILTAK

Etterutdanningskurs på Blindern, 18. og 19. november 1982

Høstens etterutdanningskurs arrangeres i samarbeid med Sosialøkonomisk institutt, Universitetet i Oslo. De emner som skal behandles ligger stort sett utenfor det som er pensum i sosialøkonomi. Foredragene vil diskutere normer for valg av finansieringsform, og de vil gi beskrivelser av faktiske finansieringsordninger. Tanken er å sette disse praktiske ordninger opp mot de normer som følger av økonomisk teori. Men de beskrivende deler av kur-

set omfatter også emner utover ren økonomi: Man vil se på hvordan budsjetteringsprosessen, med valg av finansieringsformer, foregår i offentlige organer i Norge.

Målgruppen er økonomer og andre som arbeider i offentlige institusjoner, som sentraladministrasjonen, direktoratene, statsbedriftene, kommunal- og fylkeskommunal forvaltning og forretningsdrift.

Programkomité: Sigbjørn Atle Berg, Vegard Kvæstad og Lorents Lorentsen.

Se for øvrig fullstendig program side 2.

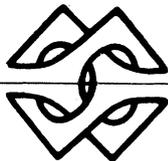
Kontingenten

Kontingentkrav for 2. halvår 1982 for de av våre medlemmer som betaler via bank er i disse dager sendt ut. P.g.a. endring av våre bankrutiner er vi denne gang sent ute med kontingentvarselet. Vi må

derfor be om at kontingenten innbetales med det første.

Det er fortsatt noen som ikke har betalt kontingenten for 1. halvår og disse må innbetales snarest.

Sekretariatet

Wilhelm Keilhau og Farmand om paripolitikken. (Er kronen et gjeldsbrev?)

Keilhau:

«I en av Norges større byer traf jeg forleden dag en bankmand. Samtalen faldt naturligvis paa kronens stigning i den senere tid.

- Jeg holder paa at kronen skal op i pari, sa han.
- Hvorfor det? spurte jeg.
- Det vil være saa altfor vanskelig at stabilisere den, svarte bankmanden. Det er meget lettere at la den gaa tilbake til pari.
- Men hvorfor tror de det vil være saa meget lettere at stabilisere kronen paa en pundkurs av kr. 18,17 end f.eks. paa en kurs av kr 27,50?
- Jo for naar kronen kommer i den gamle guldparitet kan vi paany bruke gullet.
- Men hvorfor i al verden skulde vi ikke kunde bruke gullet hvis vi stabiliserer kronen paa det nuværende nivaa?

Bankmanden ble staaende at maape. Paa det spørsmaal kunde han ikke gi svar. Han hadde øiensynlig tenkt sig at Norges Banks guldbeholdning ligger bevoktet av en drage, som først vil flyve sin vei, naar den magiske sætning «nu er pundet kr. 18,17» blir hvasket i ørene paa den. Hans økonomiske indsigt var endnu ikke kommet utover overtroens og fetisch-dyrkelsens mest primitive standpunkt. Men han er bankmand i Norge anno 1925 etter Kristi fødsel»

Farmands svar:

«Hvis Hr. Keilhau hadde vært banken skyldig la os si 1 000 kroner og han ikke hadde aktiva for mer end 600 kroner, kunde han gjøre de samme spørsmål: Hvorfor vil ikke banken godta disse 600 kroner straks og dermed være kvitt det hele? Hvad er dette for en fetisch-dyrkelse og hvad er dette for en overtro? Bankmanden vilde neppe ha staat og maapet, men vilde sikkert ha git Keilhau det rette svar.

Men naar teoretikerne forblander kortene og indhylder den enkle sandhet om at man skal betale hvad man er blit skyldig i teoretiske talemaater, da kan sandelig nogen og enhver la sig forbløffe.

Farmand, 20.8.1925

**NATIONALEKONOMISKA INSTITUTIONEN
VID LUNDS UNIVERSITET**

INBJUDAN ATT PRESENTERA UPPSATSER VID ETT SYMPOSIUM OM

**«Den offentliga sektorn och
sysselsättningen»**

Nationalekonomiska institutionen i Lund och Nordiska Ministerrådets arbetsmarknadsutskott (NAUT) ämnar arrangera ett två-dagars symposium om den *offentliga sektorn och sysselsättningen* aug/sept 1983. De områden, som bedöms som intressanta är:

- Makroaspekter på den offentliga sektorns expansion och förändringar i denna.
- Den offentliga sektorns sysselsättningsstruktur – arbetsmarknadseffekter av en ändrad offentlig sektor.
- Incitament och produktivitet i den offentliga sektorn.
- Effekter av den offentliga sektorns finansieringsformer – «excess burden».
- De offentliganställda i den politiska ekonomin.

Syftet med symposiet är att ge forskare och intresserade politiker och ämbetsmän möjlighet att diskutera forskningsresultat på nämnda områden.

De som önskar presentera uppsatser vid symposiet ombeds sända en sammanfattning till sekreteraren för symposiet senast i februari 1983. En konferensvolym i NU-serien planeras. Forskare, som deltar i symposiet kan räkna med att få bidrag till resor och uppehälle.

I programgruppen för symposiet ingår Lars Jonung, Agneta Kruse, Ingemar Ståhl, Lars Söderström och Eskil Wadensjö.

Som bakgrundsmaterial till symposiet finns bl.a. Kruse-Wadensjö: «Den offentliga sektorn och sysselsättningen. En problemorientering.», vilken kan rekvireras från symposiesekreteraren.

**Frågor om symposiet kan ställas till
sekreteraren för symposiet:**

**Stig Tegle
Nationalekonomiska institutionen
Box 5137
220 05 Lund, Sverige
tel. 046/10 94 77**

Statoil eies av den norske stat og ble opprettet etter vedtak av Stortinget i 1972. Selskapet ivaretar statens forretningsmessige interesser innen undersøkelse, utbygging, produksjon, transport, videreforedling og salg av olje og gass og annen tilknyttet virksomhet. Statoil er blant annet operatør for utbygging og drift av Gullfaksfeltet og for gasstransportsystemet Statpipe.

Energimarkedsanalyser

Sosialøkonom

Foredlings- og markedsføringsdivisjonen er ansvarlig for avsetningen av Statoils petroleum. Selskapets tilgang på råolje og naturgass vil øke betydelig i årene framover, og en har under bearbeiding flere prosjekter i forbindelse med disponeringen av disse ressursene.

Til Avdeling for energimarkedsanalyse, som er under oppbygging, søker vi sosialøkonom.

Arbeidet vil omfatte

- **analyser av tilbud/etterspørsel etter energi nasjonalt og internasjonalt, herunder vurdering av energipriser**
- **utvikling av analyseverktøy**
- **utarbeide rapporter om utviklingstendenser i energimarkedene på mellomlang og lang sikt**
- **utvikle kontakter med relevante nasjonale og internasjonale forskningsmiljøer**

Passende bakgrunn vil være sosialøkonom, eventuelt annen relevant utdanning på universitets/høgskolenivå, med solid erfaring i utredningsarbeid innenfor fagfeltet energiøkonomi eller generell makroøkonomi. Innsikt i kvantitative metoder er ønskelig. Det er nødvendig med gode språkkunnskaper.

Lønn etter kvalifikasjoner.

Nærmere opplysninger om stillingen kan fås ved henvendelse til Terje Vareberg eller Svein Rennemo, tlf. (04) 53 31 80.

Skriftlig søknad med vitnesbyrd, attester og referanser sendes innen 22. oktober 1982.

Konvolutten bes merket F&M-21/82.

statoil
Den norske stats oljeselskap a.s
Postboks 300, 4001 Stavanger